

คู่มือ

การเรียนรู้ ความเข้าใจ กระบวนการผลิตข้าวปลอดภัย ตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกร

ที่มา

กรมส่งเสริมการเกษตร
สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว

ปรับปรุงและเรียบเรียงโดย

สำนักงานส่งเสริมการเกษตรคลองขลุง
กรมส่งเสริมการเกษตร

คำนำ

เอกสารประกอบการอบรมโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ในกิจกรรมพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตำบลวังแหม่มให้มีความเข้มแข็ง ฉบับนี้ จัดทำเป็นคู่มือการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจ กระบวนการผลิตข้าวปลอดภัย ตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกร เป็นการเรียบเรียงมาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกร และการอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร เนื้อหาในเอกสารฉบับนี้ ประกอบด้วย องค์ความรู้ในการจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกร หลักการบริหารจัดการศัตรูข้าวแบบผสมผสาน (IPM) ความรู้เรื่องการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูข้าวที่ปลอดภัย (Save Used) การสำรวจ ติดตาม และประเมินสถานการณ์การระบาดของศัตรูข้าว การจัดการระบบนิเวศน์ในแปลงนาเพื่อควบคุมศัตรูข้าว เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการการผลิตข้าวที่ปลอดภัย คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน และขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลในการประกอบการจัดทำเอกสารเล่มนี้

คณะผู้จัดทำ

พฤษภาคม 2564

โรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School - FFS)

โรงเรียนเกษตรกร เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้เกษตรกรเกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ อย่างถูกต้อง และเหมาะสม จนเกิดความเชื่อมั่นในการตัดสินใจ ของตนเอง ซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติของเกษตรกร โดยมีการดำเนินกิจกรรม ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ครอบคลุมทุกระยะพัฒนาการของพืช รวมทั้งการปฏิบัติ และการจัดการที่เกี่ยวข้องทั้งหมด กระบวนการฝึกอบรมจะเลือกใช้วิธีที่ให้ผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง โดยการมีส่วนร่วม และอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ การปฏิบัติจริง ดังนั้น การเรียนรู้ผ่านกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร จึงทำให้ผู้เรียน ไม่รู้สึกว่าการกำลังถูกสอน หรือกำลังได้รับการฝึกอบรมอยู่ กระบวนการดังกล่าว จึงเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรให้เกิดการยอมรับองค์ความรู้ และนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และด้วยความเต็มใจ

องค์ประกอบพื้นฐานของโรงเรียนเกษตรกร

1. โรงเรียนเกษตรกรหนึ่งแห่ง ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรจำนวน 20 - 25 คน
2. โรงเรียนเกษตรกร เป็นการเรียนในแปลงปลูกพืช และมีระยะเวลาอย่างน้อย 1 ฤดูกาลเพาะปลูก (ตั้งแต่เพาะเมล็ดไปจนถึงเก็บเกี่ยว)
3. สมาชิกโรงเรียนเกษตรกร พบปะกันเป็นประจำ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก
4. สมาชิกโรงเรียนเกษตรกร เป็นผู้ดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวิธีไอพีเอ็ม (IPM) และวิธีแบบเกษตรกรทั่ว ๆ ไป เกษตรกรจะมีแปลงปฏิบัติตามวิธีไอพีเอ็ม (IPM) และแปลงปฏิบัติตามวิธีดั้งเดิม
5. โรงเรียนเกษตรกรต้องมีการทำ แปลงศึกษาเฉพาะเรื่อง ซึ่งหัวข้อที่ศึกษาขึ้นอยู่กับปัญหาที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ
6. โรงเรียนเกษตรกรจะมีการกำหนดหัวข้อเรียนรู้พิเศษ ซึ่งเกษตรกรเป็นผู้เลือกเรื่องที่ตนเองสนใจ
7. สมาชิกโรงเรียนเกษตรกรพบปะในแต่ละครั้งอย่างน้อยที่สุดจะต้องมีกิจกรรมการวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร (AESA) แปลงปลูกพืช และปิดท้ายด้วยการตัดสินใจร่วมกันในการจัดการแปลงปลูกของสัปดาห์นั้น ๆ
8. วิธีการศึกษาตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ศูนย์กลางอยู่ที่ผู้เรียน และยึดหลักการศึกษานอกระบบ
9. โรงเรียนเกษตรกร 1 กลุ่ม จะต้องมียุทธากรที่เลี้ยง อย่างน้อย 1 คน เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์ มิใช่การสอนให้ทำ หรือการส่งมอบคำสั่งจากระดับบนสู่ระดับล่าง

หลักการบริหารจัดการศัตรูข้าวแบบผสมผสาน (IPM)

การควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (Integrated Pest Management หรือ IPM) คือ การควบคุมศัตรูพืชโดยใช้หลายๆวิธีร่วมกันอย่างเหมาะสมใน การควบคุมปริมาณศัตรูพืชให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย เพื่อให้การควบคุมศัตรูพืชมีประสิทธิภาพสูงสุด ประหยัดและปลอดภัยที่สุด จะต้องใช้หลายวิธีผสมผสานกัน ตามสถานการณ์

1. วิธีเขตกรรม (Cultural Control)

วิธีเขตกรรม คือ การปรับปรุงสภาพแวดล้อม เพื่อให้พืชเจริญเติบโต แข็งแรง ทนทานต่อการเข้าทำลายของศัตรูพืชได้ โดยใช้วิธีการและปัจจัยในการปลูกพืชอย่างถูกต้อง ได้แก่

1.1 การปรับสภาพดิน โดยการเตรียมดินให้มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ให้เหมาะสม สำหรับการเจริญเติบโตของพืช มีแร่ธาตุอาหารสมบูรณ์ มีความสม่ำเสมอของหน้าดิน แต่ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตและเพิ่มปริมาณของศัตรูพืช

1.2 การใช้พันธุ์ดี โดยคัดเลือกสายพันธุ์ที่ดี มีคุณภาพ ทดสอบการงอก ต้านทานต่อศัตรูพืช ใช้อัตราปลูก ระยะปลูก และช่วงฤดูปลูกที่เหมาะสม

1.3 การให้น้ำและให้ปุ๋ย ถูกต้อง ถูกสูตร ตรงเวลา และสม่ำเสมอ

1.4 การไถพรวน กลับหน้าดินขึ้นตาก เพื่อทำลายศัตรูพืชที่อยู่ในดิน และกำจัดศัตรูพืช

1.5 การกำจัดวัชพืช มีวัชพืชจำนวนมากที่เป็นแหล่งอาศัยขยายพันธุ์ของแมลงศัตรูพืช และเป็นพืชอาศัยรอง (secondary host หรือ alternate host) ของเชื้อสาเหตุโรคพืช นอกจากนี้วัชพืชยังแย่งธาตุอาหารจากพืชปลูก ทำให้พืชปลูกอ่อนแอ

1.6 การปลูกพืชหมุนเวียน ควรปลูกพืชคนละประเภทสลับกับพืชปลูก หรือกลุ่มพืชที่มีความ แตกต่างกัน เพื่อตัดแหล่งอาหารและแหล่งที่อยู่อาศัยของศัตรูพืชไม่ให้มีต่อเนื่อง เพื่อการดำรงชีวิตและเพิ่มปริมาณของศัตรูพืช

1.7 การปลูกพืชผสม เพื่อกำจัดแหล่งอาหารและจำกัดขอบเขตพื้นที่การระบาดของศัตรูพืช เพราะถ้าปลูกพืชชนิดเดียวเป็นพื้นที่กว้าง เมื่อเกิดการระบาดขึ้นจะขยายบริเวณออกไปได้อย่างรวดเร็ว

1.8 การเลื่อนเวลาปลูก ในกรณี เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลมักเกิดการระบาดในแปลงนาที่ทำนาต่อเนื่อง ไม่มีการพักดินนา ทำให้เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลมีแหล่งอาศัยแพร่ขยายพันธุ์ตลอดทั้งปี จึงแนะนำให้ปลูกข้าวปีละ ไม่เกิน 2 ครั้ง เพื่อตัดวงจรการขยายพันธุ์ของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เป็นต้น

2. วิธีกล (Mechanical control)

วัตถุประสงค์ของการใช้วิธีกล เพื่อลดปริมาณศัตรูพืชด้วยวิธีหรือเครื่องมือง่ายๆ เมื่อมีศัตรูพืชเข้าทำลาย ถ้าพบจำนวนน้อยสามารถใช้แรงงานคน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ช่วยในการทำลาย หรือใช้กับดักในการควบคุม ได้แก่

2.1 การจับทำลายโดยใช้มือ เมื่อพบศัตรูพืช การกำจัดที่ง่ายที่สุด คือการจับแมลงศัตรูพืชด้วยมือหรือเขย่าต้นไม้ให้แมลงศัตรูพืชร่วงหล่นแล้วนำไปทำลาย

2.2 การใช้มุ้งคลุมแปลง เพื่อป้องกันแมลงจากภายนอกแปลงเข้ามาทำลายพืช ภายในแปลงได้ เช่น

การใช้ตาข่ายทำเป็นมุ้งคลุมแปลง การปลูกพืชในโรงเรือน

2.3 การใช้กับดัก กรงดัก ตาข่าย เพื่อดักจับแมลง และป้องกันสัตว์ศัตรูพืช เช่น หนู นก ค้างคาว เข้ามาทำลายผลผลิตเป็นต้น

2.4 การใช้เครื่องยนต์ เช่น เครื่องจับตุ๊กแตน หรือเครื่องดูดแมลง

3. วิธีฟิสิกส์ (Physical control)

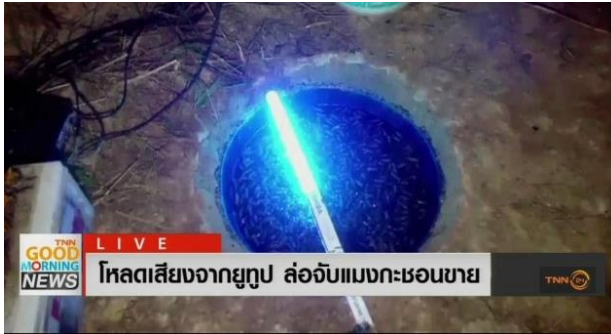
การควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีฟิสิกส์ คือ การใช้วิธีการหรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ในการควบคุม แมลง ศัตรูพืช เช่น ความร้อน แสง เสียง ในการไล่ ล่อ ฆ่า ได้แก่

3.1 การใช้รังสี เช่น การฉายรังสีกำจัดศัตรูพืชที่ติดไปกับผลผลิตทางการเกษตรก่อนการส่งออก เช่น ฉายรังสีผลไม้ก่อนส่งออกไปประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อกำจัดหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน ตัวงวงเจาะเมล็ดมะม่วงและแมลงวันผลไม้ชนิด *Bactrocera dorsalis* และ *B. correcta* การฉายรังสีสมุนไพรเพื่อกำจัดเชื้อราและแมลงศัตรูพืช เป็นต้น

3.2 การใช้เครื่องมือทำเสียง เพื่อให้เกิดคลื่นเสียงความถี่ต่ำไล่แมลง

3.3 การใช้ความร้อน เช่น การนำดินมาอบ เพื่อผ่านความร้อนสำหรับกำจัดแมลงศัตรูพืชชนิดต่างๆ ที่อยู่ในดิน หรือใช้การอบด้วยไอร้อนเพื่อกำจัดแมลงที่ติดไปกับผลผลิต เป็นต้น

3.4 การใช้กับดัก ต้องใช้ให้เหมาะสมกับชนิดของแมลง เช่น กับดักแสงไฟ ใช้ในกรณีที่ตัวเต็มวัยชอบบินเล่นไฟในเวลากลางคืน โดยมีภาชนะใส่น้ำวางไว้ใต้หลอดไฟ เมื่อตัวเต็มวัยบินมาเล่นไฟก็จะตกลงไปในน้ำหรือใช้แบบเป็นพัดลมเพื่อดูดแมลง นิยมใช้กับผีเสื้อกลางคืนและเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล กับดักเมทิลยูจินอล ใช้ล่อตัวเต็มวัยเพศผู้ของแมลงวันผลไม้บางชนิดหรือกับดักโปรตีนใช้ล่อตัวเต็มวัยทั้งเพศผู้เพศเมียของแมลงวันผลไม้

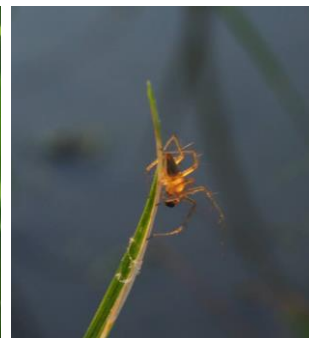

4. ชีววิธี (Biological Control)

เป็นการควบคุมศัตรูพืชโดยอาศัยศัตรูธรรมชาติ เพื่อลดปริมาณศัตรูพืชลงให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย

4.1 ประเภทของศัตรูธรรมชาติ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ตัวห้ำ ตัวเบียนและเชื้อจุลินทรีย์

1) ตัวห้ำ (Predators) เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการดำรงชีพอิสระ โดยการกัดกินสิ่งมีชีวิตอื่นๆ โดยทั่วไปมีคุณลักษณะ คือ ตัวห้ำหนึ่งตัวสามารถกินแมลงได้หลายชนิด กินเหยื่อได้ปริมาณมาก สามารถฆ่าเหยื่อได้อย่างรวดเร็ว ทั้งตัวอ่อนและตัวเต็มวัย สามารถกินเหยื่อได้ มีพัฒนาการเจริญเติบโตแตกต่างไปจากเหยื่อ แต่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน เช่น แมลงปอ แมลงช้างปีกใส แมงมุม เป็นต้น

2) ตัวเบียน (Parasites) เป็นแมลงศัตรูธรรมชาติที่อาศัยแมลงด้วยกันเพื่อการดำรงชีวิตตัวอ่อนของแมลงเบียนใช้แมลงอาศัย (Host) เพียงหนึ่งตัวเพื่อการเจริญเติบโตจนครบวงจรชีวิต มีผลให้แมลงอาศัยตายในระหว่างการเจริญเติบโต ตัวเต็มวัยของแมลงเบียนดำรงชีวิตอิสระแมลงเบียนส่วนมากมีความเฉพาะเจาะจงต่อแมลงอาศัย โดยทั่วไปมีคุณลักษณะที่สามารถทำลายแมลงเพียงชนิดเดียว และเฉพาะตัวหนอนเท่านั้นที่ถูกทำลาย เช่น แตนเบียนไข่เพลี้ยกระโดด แตนเบียนหนอนห่อใบข้าว เป็นต้น

3) เชื้อจุลินทรีย์ ที่ทำให้เกิดโรคกับแมลง (Insect pathogen) แมลงมีโอกาสดูดูกความจากเชื้อจุลินทรีย์ทำให้ป่วยเป็นโรคตายได้ จุลินทรีย์เหล่านี้ ได้แก่ เชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา และเชื้อไวรัส เป็นต้น

ศัตรูธรรมชาติ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการกินหรืออาศัยบนหรือในตัวศัตรูพืช ดังนั้นศัตรูธรรมชาติจึงสามารถหาอาหารซึ่งก็คือศัตรูพืชได้ แม้ศัตรูพืชจะหลบซ่อนอยู่ก็ตาม ถือเป็นกลไกที่สำคัญในการควบคุมสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติตามกระบวนการห่วงโซ่อาหารที่ทำให้เกิดสมดุลทางธรรมชาติ ในสภาพปกติหรือระบบนิเวศน์ไม่เสียหาย ศัตรูธรรมชาติจะมีปริมาณมากกว่าศัตรูพืช 5-6 เท่า

แม้ว่าการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธีจะมีประโยชน์และมีข้อดีมากมาย ก็ยังคงต้องคำนึงถึงข้อจำกัดและปัจจัยเกี่ยวข้อง อื่นๆ ซึ่งต้องมีข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจ เพื่อให้การใช้ชีววิธีได้ผลดี คำนึงถึง ประหยัด เช่น หากปล่อยให้มีการระบาดของพืชเกิดความเสียหายแล้ว การใช้ศัตรูธรรมชาติก็ต้องใช้ในปริมาณสูง ซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูง จึงควรใช้ชีววิธีที่ประหยัด ส่งผลกระทบน้อย และคุ้มค่าที่สุด เช่น ใช้ศัตรูธรรมชาติที่กินอาหารเก่ง ขยายพันธุ์ได้ดี ดังนั้นการใช้ศัตรูธรรมชาติควรปล่อยก่อนเกิดการระบาด เพื่อช่วยควบคุมศัตรูพืช ให้อยู่ในปริมาณที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย

4.2 ประเภทของการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี

1) การควบคุมโดยชีววิธีแบบธรรมชาติ เป็นการควบคุมที่เกิดขึ้นเองโดยศัตรูธรรมชาติที่ อยู่ในธรรมชาติ คอยควบคุมปริมาณศัตรูพืชให้อยู่ในระดับสมดุล

2) การควบคุมโดยชีววิธีที่มนุษย์ทำขึ้น เป็นการนำศัตรูธรรมชาติมาผลิตขยายเพิ่มปริมาณให้มากพอที่จะควบคุมศัตรูพืชและปล่อยเติมในธรรมชาติเนื่องจากศัตรูธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาติไม่เพียงพอที่จะควบคุมศัตรูพืชได้สถานการณ์ศัตรูธรรมชาติในปัจจุบัน มีปริมาณไม่เพียงพอ เนื่องจากการใช้สารเคมี กำจัดศัตรูพืชมากเกินไป ความจำเป็นและใช้อย่างไม่ถูกต้อง การตายโดยธรรมชาติ เนื่องจากแหล่งอาศัยถูกทำลายจากการทำการเกษตร ไม่

ถูกต้อง จึงจำเป็นต้องมีการผลิตขยาย เพื่อปล่อยเพิ่มเติมลงในธรรมชาติโดยหน่วยงานราชการ ทำให้รูปแบบส่งเสริมแปลง สาธิตเกษตรกรทำใช้เองในกลุ่มสมาชิก และทำการค้าโดยบริษัทเอกชน

4.3 ข้อควรปฏิบัติในการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี

เมื่อเริ่มปลูกพืช เกษตรกรต้องสำรวจแปลงปลูกอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ทราบสถานการณ์ของ ศัตรูพืช ศัตรูธรรมชาติ และสภาพความแข็งแรงของพืชที่ปลูก รวมทั้งทราบพฤติกรรมของศัตรูพืช ศัตรูธรรมชาติ เพราะการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการควบคุมศัตรูพืชโดยไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริงจะทำให้การควบคุมศัตรูพืชไม่ได้ผลตามที่เลือกใช้ชีววิธี และสำรวจแปลงปลูกพืชแล้วพบว่าศัตรูธรรมชาติเพียงพอ ก็ไม่จำเป็นต้องปล่อยเพิ่มการใช้ศัตรูธรรมชาติควบคุมศัตรูพืช ควรใช้อย่างต่อเนื่องจะเห็นผลเร็วเพราะเมื่อใช้ศัตรูธรรมชาติ หรือใช้วิธีอื่นที่ไม่ใช่สารเคมี ศัตรูธรรมชาติทั้งที่มีอยู่ในธรรมชาติและที่ปล่อยลงไปจะทำงานตลอดเวลาเพราะต้องหาอาหารเพื่อดำรงชีวิต เป็นกระบวนการที่มีอยู่ในธรรมชาติซึ่งจะช่วยกันควบคุมศัตรูพืชตลอดเวลา จึงทำให้การพ่นสารเคมีแต่ละครั้ง ศัตรูพืชเป้าหมายถูกทำลายน้อยกว่าศัตรูธรรมชาติ และถ้าใช้สารเคมี ไม่ถูกต้อง เช่น ใช้สารเคมีผิดประเภท ช่วงเวลาพ่นไม่เหมาะสม จะยิ่งทำให้ศัตรูพืชถูกทำลายน้อยมาก

4.4 ข้อดีของการใช้ชีววิธี

- 1) ประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะศัตรูธรรมชาติมีอยู่มากมายในธรรมชาติ ไม่ต้องเสียเงินซื้อ ทำงานโดยไม่ต้องจ่ายค่าจ้าง ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตลดลง
- 2) การปล่อยให้ศัตรูธรรมชาติทำงานอย่างต่อเนื่องจะให้ผลแบบยั่งยืน เพราะศัตรูธรรมชาติสามารถขยายพันธุ์ต่อไปเรื่อยๆ ตรวจจับที่มีอาหารอยู่ และไม่มีความเสี่ยงเมื่อมีศัตรูพืชระบาดต่างกับสารเคมีที่ต้องใช้ถี่ขึ้น ในปริมาณมากขึ้น และต้องเฝ้าระวังมากขึ้น เพราะศัตรูธรรมชาติถูกทำลายเนื่องจากการพ่นสารเคมี
- 3) ศัตรูธรรมชาติไม่ทำให้ศัตรูพืชเกิดความต้านทาน และไม่ทำให้เกิดศัตรูพืชชนิดใหม่ขึ้น
- 4) ศัตรูธรรมชาติไม่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น เนื่องจากเลือกทำลายเฉพาะศัตรูพืชชนิดนั้นๆ และไม่เกิดพิษต่อสภาพแวดล้อมเพราะเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติอยู่แล้ว อีกทั้งไม่ตกค้างอยู่ในผลผลิตเพราะศัตรูธรรมชาติไม่กินพืชเป็นอาหาร
- 5) ศัตรูธรรมชาติไม่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ ผู้บริโภค และสภาพแวดล้อม

4.5 ประโยชน์ที่จะได้รับการส่งเสริมการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี

- 1) เกษตรกรจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี และนำไปปฏิบัติด้วยตนเองได้อย่างถูกต้อง ทำให้สามารถใช้ศัตรูธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในแปลงเพาะปลูกให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการควบคุมศัตรูพืชได้ในระยะยาว
- 2) ช่วยให้เกิดสมดุลธรรมชาติในระบบนิเวศ ซึ่งมีผลต่อการลดปัญหาการเกิดศัตรูพืชชนิดใหม่ๆ และการระบาดของศัตรูพืช
- 3) ช่วยให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้บริโภคผลผลิตทางการเกษตรและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ
- 4) ช่วยให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม อันจะส่งผลต่อภาพรวมของทั้งประเทศ

4.6 ความแตกต่างของการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพและการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี

การควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพ เป็นการนำเอาความหลากหลายทางด้านชีวภาพ เข้ามาใช้ในระบบการปลูกพืช เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ชนิดพืชและศัตรูเป้าหมาย ซึ่งการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพจะมีความแตกต่างจาก การควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธีก็คือ การควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี เป็นการใช้ประโยชน์จากศัตรูธรรมชาติไปควบคุมศัตรูพืช แต่การควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพเป็นการนำเอาความหลากหลายทางชีวภาพที่เกี่ยวข้องในระบบการปลูกพืช เช่น ศัตรูธรรมชาติ ชีวภัณฑ์ สารธรรมชาติที่ได้จากพืช สารธรรมชาติที่ได้จากสัตว์ น้ำหมักชีวภาพ หรืออื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติเพื่อเป็นปัจจัยในการนำไปจัดการในระบบปลูกพืชและควบคุมศัตรูพืช

5. การควบคุมด้วยเทคนิคการใช้แมลงเป็นหมัน (The sterile insect technique : SIT)

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (ISPM NO.5,2007) ได้จัดเทคนิคการใช้แมลงเป็นหมัน ให้เป็นวิธีการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี (Biological control) เป็นวิธีการที่เป็นมิตรกับสภาพแวดล้อม อาศัยหลักการ “คุมกำเนิด” โดยแมลง เป็นหมันจะไปผสมพันธุ์กับแมลงในธรรมชาติทำให้ไข่ที่ออกมาฟักไม่สามารถฟักเป็นตัว ลดการแพร่ขยายพันธุ์ของแมลงศัตรูพืช ด้วยแมลงที่เป็นหมันชนิดเดียวกัน (autocidal control) และเมื่อปล่อยอย่างทั่วถึงแบบครอบคลุมพื้นที่ ติดต่อกันอย่างน้อย 3 ช่วงอายุ จะทำให้ประชากรแมลง ศัตรูพืชชนิดนั้นลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างการควบคุมศัตรูพืชที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทย ได้แก่ แมลงวันผลไม้หลายชนิด หนอนใยผัก และหนอนเจาะสมอฝ้าย

6. การใช้สารธรรมชาติ (Natural substance)

การควบคุมศัตรูพืชโดยการใช้สารธรรมชาติ คือ การนำสารที่สกัดได้จากวัสดุธรรมชาติที่มีฤทธิ์ในการควบคุมศัตรูพืช มาใช้ในการป้องกันกำจัด เช่น เมล็ดสะเดา ตะไคร้หอม พลุป่า หางไหล (โล่ตั้น) วานน้ำ หนอนตายหยาก เป็นต้น

7. สารเคมี (Chemical control) การควบคุมศัตรูพืชโดยใช้สารเคมี

เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ควบคุมศัตรูพืชผสมผสานร่วมกับวิธีอื่นๆได้ แต่จะต้องพิจารณาใช้เมื่อมีความจำเป็น หลังจากที่ใช้วิธีการอื่นๆไม่สามารถควบคุมและกำจัดศัตรูพืชได้ และต้องใช้อย่างเหมาะสม และปลอดภัยเท่านั้น โดยต้องสำรวจศัตรูพืชอย่างสม่ำเสมอ เมื่อศัตรูพืชมีปริมาณสูง หรือศัตรูพืชทำให้เกิดเสียหายแล้ว หรือศัตรูพืชอยู่ในระยะที่กำจัดได้ยาก วิธีการใช้สารเคมีที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมมีหลายวิธี เช่น การใช้สารเคมีเป็นเหยื่อล่อ เหยื่อพิษ หรือใช้สารล่อ หรือการฉีดเข้าลำต้น ทั้งนี้ ต้องเลือกใช้ชนิดของสารเคมีและวิธีการให้เหมาะสมกับศัตรูพืชและพืช

วิธีปฏิบัติในการควบคุมศัตรูพืชแบบผสมผสาน (Integrate Pest Management: IPM)

1. ปลูกพืชอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เช่น พันธุ์ดี ปุ๋ยถูกต้อง ให้น้ำดูแลรักษาอย่างเหมาะสม เพื่อให้พืชแข็งแรง ทนทานต่อศัตรูพืช
2. สำรวจแปลงปลูกอย่างสม่ำเสมอเพื่อประเมินสถานการณ์ศัตรูพืช
3. หากมีศัตรูธรรมชาติน้อย และศัตรูพืชมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นใช้การควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน เช่น ใช้แสงไฟ วิถีกล ใช้ความร้อนหรือใช้ศัตรูธรรมชาติ
4. หากศัตรูพืชยังคงเพิ่มปริมาณขึ้นให้ตัดสินใจใช้ ศัตรูธรรมชาติหรือเชื้อจุลินทรีย์
5. หากยังไม่สามารถควบคุมปริมาณศัตรูพืชได้ ให้ใช้สารเคมี เป็นลำดับสุดท้าย การใช้สารเคมีต้องใช้ให้ถูกต้อง ทั้งชนิด ปริมาณ เวลา และวิธีการในการปล่อย หรือฉีดพ่น รวมทั้งการป้องกันผู้ฉีดพ่นด้วย

ความรู้เกี่ยวกับสารชีวภัณฑ์

เชื้อราไตรโคเดอร์มา (*Trichoderma* spp.)

เชื้อราไตรโคเดอร์มา หรือราเขียว จัดเป็นเชื้อราชั้นสูงที่เป็นเชื้อราปรสิตที่สามารถควบคุมเชื้อราสาเหตุของโรคพืชได้หลายชนิด ดังนี้

เชื้อราพิเทียม (*Pythium* spp.) เช่น โรครากเน่าโคนเน่าของผักหลายชนิด

เชื้อราไฟทอปทอรา (*Phytophthora* spp.) เช่น โรครากเน่า โคนเน่า ของไม้ผล ไม้ยืนต้น

เชื้อราสเคอโรเทียม (*Sclerotium* spp.) เช่น โรคโคนเน่า โรคเหี่ยวของผักหลายชนิด

เชื้อราไรซอกโทเนีย (*Rhizoctonia* spp.) โรคเน่าระดับดิน ไม้ผล ไม้ยืนต้น

เชื้อราคอลเลทโททริกัม (*Colletotrichum* spp.) เช่น โรคแอนแทรคโนสใน ผัก ไม้ผล และไม้ประดับ

เชื้อราอัลเทอเนเรีย (*Alternaria* spp.) เช่น โรคใบจุดและต้นแห้งไหม้ในพืชผัก

เชื้อราฟิวซาเรียม (*Fusarium* spp.) เช่น โรคเหี่ยวของพืชไร่ ไม้ผล พืชผัก ไม้ดอก ไม้ประดับ

โรคแอนแทรคโนส

โรคแอนแทรคโนส

โรคใบไหม้

โรครากเน่าโคนเน่า

โรคโคนเน่า

ประโยชน์ของเชื้อราไตรโคเดอร์มา

- ช่วยลดกิจกรรมของเชื้อราสาเหตุของโรคพืช
- ช่วยลดปริมาณเชื้อราสาเหตุของโรคพืช
- เพิ่มการเจริญเติบโตของพืช

การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มาควบคุมโรคพืช

การคลุกเมล็ด

อัตราการใช้ เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด 10 กรัม หรือ 1 ช้อนแกง ต่อเมล็ดพันธุ์ 1 กิโลกรัม

การรองก้นหลุม

อัตราการใช้ ต้นเล็ก 30–60 กรัม ต่อหลุม ต้นใหญ่ 150–300 กรัม ต่อหลุมโดยการโรยเชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสดลงในหลุม แล้วคลุกเคล้ากับดินในหลุม

การผสมวัสดุปลูก

อัตราการใช้ เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด 1 ส่วน ผสมกับวัสดุปลูก 4 ส่วน สำหรับเพาะกล้าในกระบะเพาะเมล็ด หรือถุงเพาะชำ

การหว่านลงดิน มีส่วนผสม ดังนี้

วิธีการผสม เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด 1 กิโลกรัม ต่อรำละเียด 4 กิโลกรัม ต่อบุ๋ยหมัก 100 กิโลกรัม ผสมคลุกเคล้ากันให้ทั่ว รดน้ำให้มีความชื้นเล็กน้อย

อัตราการใช้ นำส่วนผสมที่ได้หว่านรอบโคนต้น ในอัตรา 30–60 กรัมต่อต้น และหว่านบริเวณใต้ทรงพุ่ม ในอัตรา 150–300 กรัมต่อตารางเมตร

การฉีดพ่น

อัตราการใช้ เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด 1 กิโลกรัมต่อน้ำ 100 ลิตร โดยฉีดพ่นลงดิน หรือบริเวณรากของพืช หรือฉีดพ่นส่วนบนของต้นพืช

การใช้ไปกับระบบน้ำ

อัตราการใช้ เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด 1 กิโลกรัมต่อน้ำ 100 ลิตร แล้วปล่อยไปตามระบบน้ำ

การทำแผล บริเวณลำต้นไม้ผลที่ถูกเชื้อราเข้าทำลาย

อัตราการใช้ เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด 1 กิโลกรัมผสมกับปูนแดง (ชนิดเดียวกับที่ใช้ทาหน้ายาง) ผสมน้ำ 2 ลิตร ถ้าบริเวณแผลที่เป็นโรครอออก แล้วนำเชื้อราที่ผสมแล้วทาที่บริเวณแผลโดยใช้แปรงทาสี
ข้อควรระวัง ควรหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในกลุ่ม เบนโนไมล์ และคาร์เบนดาซิม ในช่วง 7 วัน ก่อนหรือหลังการใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา

การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มาควบคุมโรคข้าวที่มีสาเหตุจากเชื้อรา

ครั้งที่ 1 เตรียมเมล็ดพันธุ์ แช่เมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยน้ำเปล่า 1 คืน จากนั้นแช่ด้วยเชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด อัตรา 1 กก. ต่อน้ำ 100 ลิตร นาน 30 นาที ยกขึ้นบ่มข้าวต่ออีก 1 คืน จึงนำเมล็ดไปหว่านลงแปลง

ครั้งที่ 2 อายุข้าว 20-30 วัน ใส่เชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด พร้อมการปล่อยน้ำเข้านา อัตรา 2 กก./ไร่

ครั้งที่ 3 อายุข้าว 60-70 วัน ฉีดพ่นเชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด ให้ทั่วแปลงนา อัตรา 1 กก./น้ำ 100 ลิตร

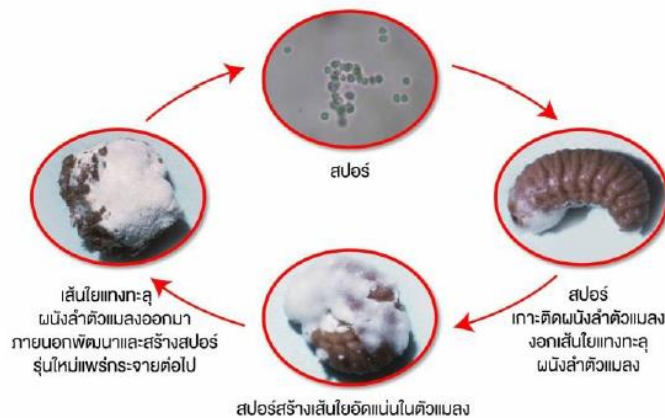
ครั้งที่ 4 อายุข้าว 90 วัน ฉีดพ่นเชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด ให้ทั่วแปลงนา อัตรา 1 กก./น้ำ 100 ลิตร

ครั้งที่ 5 อายุข้าว 100 วัน ฉีดพ่นเชื้อราไตรโคเดอร์มาชนิดสด ให้ทั่วแปลงนา อัตรา 1 กก./น้ำ 100 ลิตร

เชื้อราบิวเวอเรีย (*Beauveria bassiana*)

เชื้อราบิวเวอเรีย หรือราขาว เป็นเชื้อจุลินทรีย์ที่จัดเป็นพวก“เชื้อราทำลายแมลง” มีคุณสมบัติในการทำลายแมลงได้หลายชนิด ทำลายแมลงโดยผลิตเอนไซม์ที่เป็นพิษต่อแมลงศัตรูพืช และเป็นเชื้อราที่อาศัยกินเศษซากที่ผู้พัง

วงจรชีวิตของเชื้อราบิวเวอเรีย

ลักษณะแมลงที่ถูกเชื้อราบิวเวอเรียทำลาย

1. แมลงจะแสดงอาการเป็นโรค คือ เบื่ออาหาร กินน้อยลง อ่อนเพลีย และไม่เคลื่อนไหว
2. สีผนังลำตัวจะเปลี่ยนไป จะมีจุดสีดำตรงบริเวณที่ถูกเชื้อราเข้าทำลาย
3. พบเส้นใยและผงสีขาวของสปอร์ปกคลุมตัวแมลงที่ถูกเชื้อราทำลาย

การใช้เชื้อราบิวเวอเรีย

1. ใช้ฉีดพ่น

1.1 ใช้เชื้อราบิวเวอเรียที่เจริญบนเมล็ดข้าว อัตรา 250 กรัม น้ำ 20 ลิตร โดยแบ่งน้ำออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง 5 ลิตร นำมาผสมกับเชื้อราและสารจับใบ โดยล้างให้สปอร์หลุดออกจากเมล็ดข้าว แล้วกรองด้วยผ้าขาวบางนำไปผสมกับน้ำอีก 15 ลิตร และนำไปฉีดพ่น

1.2 พ่นให้ถูกตัวแมลงศัตรูพืชหรือบริเวณที่แมลงศัตรูพืชเกาะ หรืออาศัยอยู่ให้มากที่สุด

1.3 ช่วงระยะเวลาการพ่นควรเป็นช่วงที่แมลงศัตรูพืชออกหากิน หรือเวลาเย็นมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมต่อการงอก และการเจริญเติบโตของเชื้อราคือมีความชื้นสูงและแสงแดดอ่อน ๆ

1.4 สำรวจแปลงพืช ถ้าพบว่ามีศัตรูพืชอยู่ให้พ่นเชื้อราบิวเวอเรียซ้ำ

2. ใส่กระบอก

สามารถนำเชื้อราบิวเวอเรียบนเมล็ดข้าวใส่กระบอก เพื่อให้เชื้อราขาวแพร่กระจายไปตามลมได้ ในอัตรา 5 กระบอก/ไร่

ข้อดีในการใช้ควบคุมศัตรูพืช

- 1.ปลอดภัยต่อผู้ใช้ ผู้บริโภค
2. เป็นปัจจัยหนึ่งของการควบคุมศัตรูพืชแบบผสมผสาน
3. ไม่มีพิษตกค้างใช้ได้ทุกระยะของการเจริญเติบโตของพืช

เชื้อราเมตาไรเซียม (Metarhizium anisopliae)

เชื้อราเมตาไรเซียมเป็นเชื้อที่ทำให้เกิดโรคกับแมลง จากลักษณะการเข้าทำลายของเชื้อราเมตาไรเซียมจะปล่อยสารพิษทำลายแมลง ทำให้แมลงป่วย ร่างกายอ่อนแอ และตายในที่สุด เชื้อราเมตาไรเซียมสามารถมีชีวิตรอดอยู่ในดินได้นาน จึงสามารถนำมาควบคุมแมลงศัตรูพืชในดินได้ดี

ประสิทธิภาพของเชื้อราเมตาไรเซียม

ในการควบคุมแมลงศัตรูพืช เช่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยแป้ง หนอนม้วนใบด้วงแรด ด้วงหนวดยาว ด้วงวงมะพร้าว และปลวก เป็นต้น

วิธีการใช้เชื้อราเมตาไรเซียม

1. ใช้ฉีดพ่น

1.1 ใช้เชื้อราเมตาไรเซียมที่เจริญบนเมล็ดข้าว อัตรา 250 กรัม น้ำ 20 ลิตร โดยแบ่งน้ำออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง 5 ลิตร นำมาผสมกับเชื้อราและสารจับใบ โดยล้างให้สปอร์หลุดออกมาจากเมล็ดข้าว แล้วกรองด้วยผ้าขาวบาง นำไปผสมกับน้ำอีก 15 ลิตร และนำไปฉีดพ่น

1.2 พ่นให้ถูกตัวแมลงศัตรูพืชหรือบริเวณที่แมลงศัตรูพืชเกาะ หรืออาศัยอยู่ให้มากที่สุด

1.3 ช่วงระยะเวลาการพ่นควรเป็นช่วงที่แมลงศัตรูพืชออกหากิน หรือเวลาเย็นมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมต่อการงอก และการเจริญเติบโตของเชื้อราคือมีความชื้นสูงและแสงแดดอ่อน ๆ

1.4 สำรวจแปลงพืช ถ้าพบว่ามีศัตรูพืชอยู่ให้พ่นเชื้อรา เมตาไรเซียมซ้ำ

2. ใส่กระบอ

สามารถนำเชื้อราเมตาไรเซียมบนเมล็ดข้าว ใส่กระบอ เพื่อให้เชื้อราแพร่กระจายไปตามลมได้

3. วิธีทำกองล่อ ใช้ต้นมะพร้าวตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 2 เมตร จำนวน 8 ท่อน ทำขอบด้วยการวางท่อน

มะพร้าวให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น หรือการใช้ท่อนมะพร้าวทาขอบชั้นเดียว ขุดดินภายในกองให้ลึกประมาณ 0.5 เมตร แล้วใส่ขี้เลื่อย หรือ ขุยมะพร้าวผสมเศษหญ้าแห้งและปุ๋ยคอกให้เต็ม กองล่อ การเติมมูลวัวในกองล่อสามารถล่อให้ตัวเต็มวัยของด้วงแรดมะพร้าวมาวางไข่ได้เป็นจำนวนมาก รดน้ำเพิ่มความชื้นในกองล่อเพื่อให้เชื้อราเจริญเติบโตได้ดี หาวสตุคมูลกองล่อ เช่น ทางมะพร้าว หรือเศษใบไม้ เพื่อรักษาความชื้นในกองล่อ ตรวจปริมาณหนอน

ภายหลังการทำกองล่อ 2-3 เดือน จะเริ่มพบด้วงแรด มาวางไข่และเจริญเป็นตัวหนอน เมื่อมีปริมาณหนอนมากเพียงพอ

ใช้เชื้อราเขียวเมตาไรเซียมในอัตรา 400 กรัมต่อกองล่อ คลุกผสมลงในกองล่อให้ทั่ว เชื้อราเขียวในกองล่อจะมีประสิทธิภาพในการกำจัดหนอนด้วงแรดมะพร้าวได้นานประมาณ 6 – 12 เดือน

ความรู้เรื่องการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูข้าวที่ปลอดภัย (Safe Used)

สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ได้แก่

- ❖ สารกำจัดวัชพืช
- ❖ สารกำจัดหนู
- ❖ สารกำจัดแมลง
- ❖ สารกำจัดหอย
- ❖ สารป้องกันและกำจัดโรคพืช
- ❖ สารกำจัดไร
- ❖ สารป้องกันและกำจัดแบคทีเรีย
- ❖ สารกำจัดไส้เดือนฝอย

คุณสมบัติของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

- ❖ มีความเป็นพิษ
- ❖ ติดไฟง่าย
- ❖ เป็นสารกัดกร่อน
- ❖ มีอันตรายเมื่อเปื้อกน้ำ
- ❖ เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

การเข้าสู่ร่างกายของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

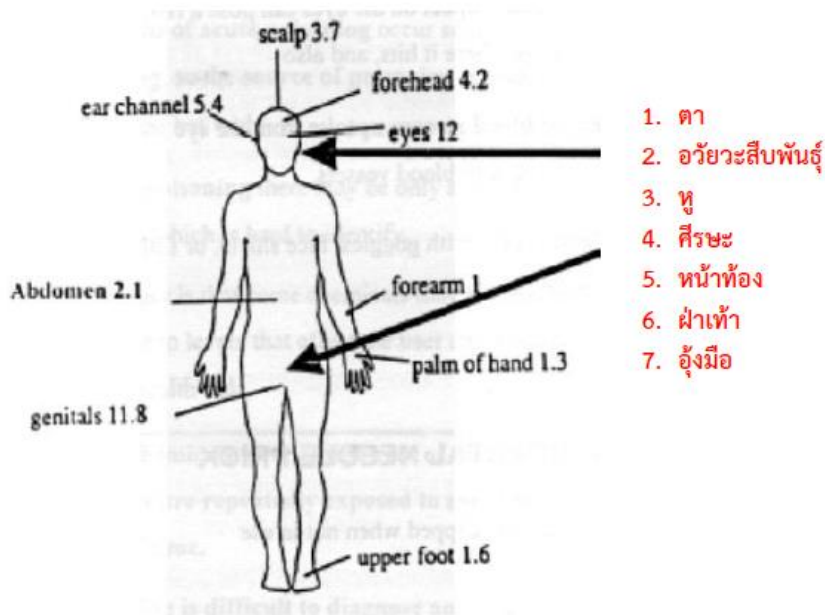
- ❖ เข้าสู่ทางผิวหนัง
- ❖ การเข้าสู่ทางการหายใจ
- ❖ การเข้าสู่โดยการกลืนกิน

สารพิษเข้าสู่ร่างกายทางระบบหายใจ

ลำดับการซึมเข้าสู่ร่างกายทางผิวหนัง

ผลกระทบจากการใช้สารเคมี

- ❖ ใช้สารเคมีมานาน แต่ศัตรูพืชยังคงระบาดอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มรุนแรงมากยิ่งขึ้น
- ❖ ผลผลิตมีสารเคมีตกค้าง ส่งออกไม่ได้
- ❖ เกษตรกรผู้ใช้ได้รับสารพิษ เป็นอันตรายทั้งตาย และทำให้เจ็บป่วย
- ❖ มีพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมเป็นอันตรายต่อ คน สัตว์
- ❖ ต้นทุนการผลิตสูง สารเคมีนำเข้าจากต่างประเทศ ราคาแพง ทำให้ได้กำไรน้อยหรือขาดทุน กรณีที่ราคาผลผลิตตกต่ำ
- ❖ ทำให้ศัตรูพืชต้านทานต่อสารเคมี ต้องใช้มากและบ่อยครั้งขึ้น

คำแนะนำสำหรับเกษตรกรผู้ใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช

1. ใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชเมื่อจำเป็น และต้องได้รับการแนะนำในการใช้ก่อนตัดสินใจซื้อ โดยต้องซื้อจากร้านค้าที่เชื่อถือได้
2. การขนส่ง : เมื่อมีการขนย้ายสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชต้องแน่ใจว่ามีการจัดเก็บอย่างแน่นหนาแข็งแรง ห่างจากคน สัตว์เลี้ยงและอาหาร
3. ต้องเก็บสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชในที่เก็บที่สามารถระบายอากาศได้ดี มีการใส่กุญแจและล็อกให้แน่นหนาเพื่อความปลอดภัย
4. อ่านฉลากและเอกสารคำแนะนำการใช้ให้ละเอียดและปฏิบัติตามคำแนะนำนั้นอย่างเคร่งครัด
5. ตรวจสอบการรั่วซึมและความเหมาะสมของหัวฉีด ที่ใช้กับเครื่องพ่นสาร อย่างสม่ำเสมอและสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันขณะผสมสารและเทสารลงในเครื่องพ่นทุกครั้ง
6. ล้างภาชนะบรรจุสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ใช้แล้ว 3 ครั้ง และเจาะทำลายภาชนะบรรจุที่เป็นพลาสติก เพื่อให้ไม่มีการนำไปใช้ใหม่ แล้วให้ทำการเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่เก็บที่มีติดก่อนนำไปทำลายโดยกระบวนการจัดการที่เหมาะสมต่อไป
7. ขณะพ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช ต้องสวมอุปกรณ์ป้องกันที่เหมาะสมตลอดเวลา รวมถึงต้องใช้อุปกรณ์สำหรับดวงตาที่ไม่รั่วซึมและควรทำการพ่นสารฯ ในช่วงเช้า หรือช่วงเย็นเท่านั้น
8. ไม่พ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชใกล้แหล่งน้ำและไม่ทิ้งภาชนะบรรจุสารฯ ลงในแหล่งน้ำหรือแปลงปลูก รวมถึงต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้สารผิดวิธี
9. หลังการพ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช ต้องอาบน้ำชำระล้างร่างกายและเปลี่ยนเสื้อผ้าทุกครั้ง และห้ามล้างอุปกรณ์ในการฉีดพ่นรวมถึงอุปกรณ์ป้องกันที่สวมใส่ใกล้แหล่งน้ำ และต้องจัดเก็บอุปกรณ์ดังกล่าวแยกจากอุปกรณ์ทางการเกษตรอื่นๆ ในที่ปลอดภัย

เราสามารถระดับความเป็นพิษของสารเคมีได้จากสี ของฉลากภาชนะบรรจุ ได้แก่ ฉลากสีแดงแสดงถึงความเป็นพิษร้ายแรง ยิ่งหรือร้ายแรง ฉลากสีเหลืองแสดงถึงความเป็นพิษปานกลาง ฉลาก สีน้ำเงินแสดงถึงความเป็นพิษเล็กน้อย อย่างไรก็ตามเมื่อเกษตรกร ทราบว่าสารเคมีที่ใช้ยู่มีความเป็นพิษอยู่ระดับไหน ทำให้สามารถ เลือกใช้สารเคมีชนิดอื่นที่มีคุณสมบัติในการทำลายศัตรูพืชเหมือนกัน แต่มีความเป็นพิษต่ำกว่าเพื่อความปลอดภัยของเกษตรกรเอง นอกจาก การดูระดับความเป็นพิษแล้ว เกษตรกรควรใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ตรงกับศัตรูพืชที่พบ หรืออาจเลือกใช้สารชีวภาพในการกำจัดศัตรูพืชแทน การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้แมลง เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน กำจัดศัตรูพืชแทนการใช้สารเคมี

การปฏิบัติตนขณะทำการฉีดพ่น ควรปฏิบัติดังนี้

1. สวมเสื้อผ้ามิดชิด เช่น กางเกงขายาว เสื้อแขนยาว สวมอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล เช่น หน้ากากที่มีไส้กรองอากาศ ถุงมือ หมวก เป็นต้น
2. ไม่ควรรับประทานอาหาร ดื่มน้ำ หรือสูบบุหรี่ในขณะที่ฉีดพ่นหรือในบริเวณที่ทำการฉีดพ่น
3. ขณะฉีดพ่นควรกันบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องให้พ้นจากบริเวณนั้น
4. ไม่ควรฉีดพ่นในขณะที่ลมแรง หรือฝนตก และควรยืนอยู่เหนือลมเสมอ
5. ห้ามใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่มีการรั่วซึมของสาร ในขณะที่ทำการฉีดพ่น
6. ในกรณีที่หัวฉีดเกิดการอุดตัน ห้ามใช้ปากเป่าหัวฉีดพ่นนั้น

การปฏิบัติตนหลังทำการฉีดพ่น ควรปฏิบัติตัว ดังนี้

1. ในกรณีที่เกษตรกรมีการสัมผัสสารเคมีฯทางผิวหนัง ให้ทำการล้างชำระด้วยน้ำสะอาดนานๆ อย่างน้อย 15 นาทีรีบอาบน้ำ ฟอกสบู่ เปลี่ยนเสื้อผ้าที่สะอาดทันที
2. การซักชุดที่ใส่ฉีดพ่นควรแยกซักจากเสื้อผ้าอื่น ๆ และ ไม่นำชุดสวมใส่สำหรับฉีดพ่นสารเคมีมาใช้สวมใส่ในกรณีอื่นๆ
3. ชำระล้างอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ โดยแยกชำระล้าง จากอุปกรณ์เครื่องมือปกติทันที
4. ไม่เข้าไปในบริเวณที่ฉีดพ่นสารเคมีในระยะเวลาที่ไม่ปลอดภัย
5. ไม่เก็บพืชผักมาขาย หรือรับประทานก่อนเวลาที่กำหนดไว้ในฉลาก

อุปกรณ์ป้องกันที่จำเป็นสำหรับป้องกันอันตราย จากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

เมื่อเกษตรกรจำเป็นต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ควรสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันทุกครั้งเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้น ทั้งนี้อุปกรณ์ต่างๆ ต้องอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดีและมีขนาดพอดีกับผู้สวมใส่ หลังการใช้อุปกรณ์ต้องล้างหรือทำความสะอาดทุกครั้ง และล้างมือ ให้สะอาดหลังจากเสร็จงานอุปกรณ์ป้องกันที่จำเป็นสำหรับป้องกันอันตรายจากสารเคมี กำจัดศัตรูพืช ได้แก่

1. หมวก

ประโยชน์ ใช้สวมใส่เพื่อป้องกันละอองของสารเคมีปลิวมาถูกผม หรือหนังศีรษะ

คุณสมบัติ ทำด้วยวัสดุกันสารเคมีซึม รัดกระชับ ใส่คลุมศีรษะ และผมได้หมด

การบำรุงรักษา ล้างด้วยน้ำสบู่และน้ำแล้วผึ่งให้แห้ง

2. แว่นตา

ประโยชน์ ใช้ป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกระเด็นเข้าตา

คุณสมบัติ เป็นแว่นครอบตา ที่ครอบใบหน้าทำด้วยวัสดุกัน สารเคมีซึม มีรูระบายความร้อนเพื่อป้องกันแว่นเปียก และมองไม่เห็นมีสายรัดศีรษะ เลนส์ ทนต่อสารเคมี และแรงกระแทก

การบำรุงรักษา ล้างด้วยน้ำสบู่และน้ำแล้วผึ่งให้แห้ง

3. หน้ากาก

ประโยชน์ ใช้ป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเข้าทางการหายใจ

คุณสมบัติ ทำด้วยวัสดุกันซึม เป็นหน้ากากมีตัวกรองหรือไส้กรอง ที่เหมาะกับชนิดของสารเคมีที่ใช้ฉีดพ่น

การบำรุงรักษา ล้างหน้ากากด้วยน้ำสบู่และน้ำแล้วผึ่งให้แห้ง ตัวตัวกรองต้องเปลี่ยนเมื่อหมดอายุ

4. เสื้อผ้า

ประโยชน์ ใช้ป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกระเด็นถูกผิวหนัง

คุณสมบัติ ทำด้วยวัสดุกันซึม เป็นเสื้อแขนยาว กางเกงขายาว

การบำรุงรักษา ซักแล้วตากให้แห้ง เสื้อผ้าที่สวมใส่ ต้องแยกซักจากเสื้อผ้าปกติ ตากแดดให้แห้ง และเก็บแยกจากเสื้อผ้าปกติ

5. ถุงมือ

ประโยชน์ ใช้ป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชถูกผิวหนังบริเวณมือ

คุณสมบัติ ทำด้วยยางสังเคราะห์หรือวัสดุที่สามารถกันสารเคมี ซึมผ่าน สวมใส่แล้วไม่เกิดการระคายเคือง

การบำรุงรักษา ล้างด้วยน้ำสบู่และน้ำแล้วผึ่งให้แห้ง

6. รองเท้า

ประโยชน์ ใช้ป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชถูกผิวหนังบริเวณเท้าและขา

คุณสมบัติ รองเท้าบูททำด้วยยางสังเคราะห์หรือวัสดุกันซึม สูงขึ้นมาถึงเข่า

การบำรุงรักษา ล้างด้วยน้ำสบู่และน้ำแล้วผึ่งให้แห้ง

การสำรวจ ติดตาม และประเมินสถานการณ์การระบาดของศัตรูข้าว

การจัดการศัตรูพืชให้มีประสิทธิภาพ ประหยัด และคุ้มค่า สิ่งสำคัญที่สุดคือการดูแลต้นพืช ทุกระยะการเจริญเติบโต ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ตรวจสอบอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ สามารถนำมาใช้ในการวางแผนพยากรณ์เตือนการระบาด ป้องกัน และควบคุมศัตรูพืชได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. ความหมาย

1.1 การสำรวจ

วิธีการปฏิบัติที่เป็นทางการ ที่ดำเนินการในช่วงเวลาที่กำหนด เพื่อตรวจสอบคุณลักษณะต่างๆ ของประชากรศัตรูพืช ชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือเพื่อพิจารณาว่า ศัตรูพืช ชนิดใดเกิดขึ้นมาในพื้นที่

1.2 การเฝ้าระวัง

กระบวนการที่เป็นทางการ เพื่อรวบรวมและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ การเกิดขึ้นของศัตรูพืช หรือไม่มีปรากฏ โดยการสำรวจ การติดตามหรือวิธีการอื่นๆ

1.3 การติดตาม

กระบวนการที่เป็นทางการ ที่มีการดาเนินอย่างต่อเนื่องเพื่อตรวจสอบ ความถูกต้องของประชากรศัตรูพืชนั้นๆ

1.4 การพยากรณ์

การคาดการณ์ล่วงหน้าว่าโอกาสที่จะเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อไหร่ ดังนั้น การคาดการณ์ที่แม่นยำจะต้องมีข้อมูล หรือประวัติย้อนหลังหลายๆปี (Historical profile) ซึ่งการเก็บข้อมูลต้องมีย่างต่อเนื่อง รวมถึงปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

1.5 การเตือนการระบาดของศัตรูพืช

การบอกให้รู้ล่วงหน้าในระยะสั้นๆว่าจะเกิดอะไรขึ้นในฤดูกาลนั้นๆ (Seasonal profile) ซึ่งการเตือนการระบาดนี้จะได้จากประสบการณ์หรือการเก็บข้อมูล ในปีที่ผ่านมาโดยปกติการเตือนการระบาดของศัตรูพืชจะพิจารณาตามระยะเวลาการเจริญเติบโตของพืช ศัตรูพืชแต่ละชนิดจะเลือกเข้าทำลายตามช่วงระยะเวลาแตกต่างกัน ยกเว้นศัตรูพืชบางชนิดจะเข้าทำลายตลอดฤดูกาลเพาะปลูก กรมส่งเสริมการเกษตร

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการระบาดของศัตรูพืช

สิ่งมีชีวิตจะเจริญเติบโตได้ดี หรือขยายพันธุ์ได้มากน้อยเพียงใด เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ และความต้องการของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ได้แก่

2.1 พันธุ์พืช ซึ่งเป็นอาหารหลักของศัตรูพืช พืชชนิดใดที่ไม่สามารถต้านทานต่อการเข้าทำลายของศัตรูพืชได้ก็จะได้รับความเสียหาย ดังนั้นการพิจารณาพันธุ์พืชจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ

2.2 ความชื้นสัมพัทธ์มีความสัมพันธ์กับฤดูกาลมาก เช่น ฤดูฝนจะมีความชื้นสัมพัทธ์ สูงกว่าฤดูกาลอื่นๆ ความชื้นสัมพัทธ์ที่เกิน 80% จะส่งผลให้เกิดโรคพืชและแมลงบางชนิดระบาด เช่น โรคไหม้ เป็นต้น

2.3 ฝน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการระบาดของศัตรูพืชทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น หอยเชอรี่ที่ลอยไปตามน้ำ เนื่องจากฝนตก การแพร่ระบาดของหนูเนื่องจากน้ำท่วมบริเวณที่อยู่อาศัย การเกิดโรคต่างๆหลังฝนตก เช่น โรครากเน่า โคนเน่า รวมไปถึงโรคพืชบางชนิดที่เกาะอาศัยตามใบ และ ลำต้น เป็นต้น

2.4 ลม ทิศทางลมและความแรงของลมมีผลต่อการแพร่ระบาดของศัตรูพืชให้กว้างยิ่งขึ้น

2.5 อุณหภูมิ เป็นปัจจัยหนึ่งของสิ่งมีชีวิตที่พืชหรือสัตว์ต้องการแต่ความต้องการจะแตกต่างกันบางชนิด ต้องการอุณหภูมิสูง บางชนิดต้องการอุณหภูมิต่ำ เช่น โรคราแป้ง โรคราน้ำค้าง ต้องการอุณหภูมิต่ำโรคไหม้ต้องการอุณหภูมิปานกลาง เป็นต้น

2.6 ระยะการเจริญเติบโตของพืช ช่วงระยะเวลาการเจริญเติบโตของพืช จะเป็นตัวกระตุ้นให้ศัตรูพืชแต่ละชนิดเข้าทำลายในระยะหนึ่งเท่านั้น เช่น การเข้าทำลายของเพลี้ยไก่แจ้ทุเรียนจะเข้าทำลายเฉพาะในช่วงทุเรียนแตกยอดอ่อนและใบอ่อนเท่านั้น

2.7 ความหนาแน่นของพืช การปลูกที่แน่นหรือชิดเกินไปไม่เพียงแต่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ยังเกิดการแย่งอาหารกันเอง และเป็นที่อยู่อาศัยของศัตรูพืช

2.8 สภาพพื้นที่การเพาะปลูก พืชแต่ละชนิดต้องการสภาพดิน ระดับดิน และความสมบูรณ์ ของดินที่แตกต่างกัน โดยทั้งหมดจะมีผลต่อการเจริญเติบโตของพืช ถ้าพืชอ่อนแอจะง่ายต่อการ เข้าทำลายของแมลง ศัตรูพืช

2.9 ศัตรูธรรมชาติ หมายถึงสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกับพืชหรือสัตว์อื่นๆ ได้แก่ ตัวห้ำ (Predators) ตัวเบียน (Parasites) และจุลินทรีย์ (Micro-organism)

2.10 มาตรการดูแลรักษาพืช หมายถึงแนวทางการปฏิบัติของเกษตรกรที่สนับสนุนให้พืช เจริญเติบโตได้ ผลผลิต และทนทานต่อการเข้าทำลายของแมลงศัตรูพืช ได้แก่

1) การให้ปุ๋ย ซึ่งเป็นแร่ธาตุอาหารที่สำคัญของพืช มีหลายชนิด ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์ มีผลทำให้พืชเจริญเติบโตแข็งแรงและให้ผลผลิต ความต้องการปุ๋ย หรือธาตุอาหารในช่วงต่างๆของต้นพืชจะแตกต่างกัน การใส่ปุ๋ยเคมีมากเกินไปก็มีผลต่อการเข้าทำลาย ของโรคและแมลงได้ เช่น การใส่ปุ๋ยไนโตรเจนมากในระยะกล้าของข้าวจนถึงระยะแตกกอ จะทำให้ เกิดการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล และโรคไหม้ เป็นต้น

2) การให้น้ำ ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญ ถ้าขาดน้ำจะทำให้พืชอ่อนแอ ง่ายต่อการเข้าทำลาย ของศัตรูพืช เนื่องจากน้ำช่วยละลายธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืชและเป็นองค์ประกอบของเซลล์พืช แต่ถ้าให้น้ำมากเกินไปก็จะทำให้พืชตายได้เช่นกัน และอาจช่วยในการแพร่กระจาย เชื้อสาเหตุโรคทำให้เกิดการระบาดได้มากขึ้น เช่น ถ้ามีน้ำมากเกินไป การเกิดโรครากเน่าโคนเน่า ก็จะมีมากขึ้น

3) การเขตกรรม การไถพรวน การเตรียมแปลงที่ดี รากพืชได้รับอากาศมากขึ้นลดการ เกิดโรครากเน่า โคนเน่า และทำลายศัตรูพืชในดินบางชนิด

4) การติดตามสถานการณ์ในระยะต่างๆ ของการเจริญเติบโตของพืช การสำรวจ เป็นประจำจะทำให้รู้ปัญหาและแนวทางป้องกันการแพร่ระบาดของศัตรูพืชได้

5) การปฏิบัติด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เช่น การป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดย วิธีต่างๆ การวินิจฉัยโรค การใช้เครื่องพ่นสารเคมี เป็นต้น

3. การสำรวจติดตามสถานการณ์ศัตรูพืช

ต้องดำเนินการสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ตลอดฤดูการปลูก และเก็บข้อมูลต่างๆ ที่พบในแปลงปลูกพืชที่ใช้เป็นแปลงสำรวจ ได้แก่ ชนิดและปริมาณประชากร ของศัตรูพืช โดยเก็บข้อมูลทั้งในระยะตัวอ่อน ตัวเต็มวัย กลุ่มไข่ อาการความผิดปกติต่างๆ ที่เกิด ขึ้นบนต้นพืชชนิดของศัตรูธรรมชาติที่พบ และสภาพแวดล้อมใน ขณะนั้น เพื่อสามารถนำมา วิเคราะห์ สถานการณ์การทำลายของศัตรูพืชได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด

3.1 วิธีการสำรวจ

- 1) กำหนดพื้นที่สำรวจ โดยการคัดเลือกแปลงที่มีความเหมาะสมเป็นแปลงตัวแทน ในการสำรวจ เช่น อายุพืชควรเป็นพืชที่ปลูกในระยะเวลาเดียวกันมากที่สุด และเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกัน อย่างน้อย 1 ไร่
- 2) เดินสำรวจจากขอบแปลงเป็นเส้นทแยงมุม จำนวน 10จุด จุดละ 1 ต้น ให้ครอบคลุม พื้นที่แปลงสำรวจโดยสำรวจทุกส่วนของต้นพืชตั้งแต่ยอดถึงโคนต้น หรือตามข้อกำหนดในการสำรวจ ของแต่ละพืช
- 3) บันทึกข้อมูลที่พบในแต่ละจุดที่สำรวจลงในแบบสำรวจ
- 4) นำข้อมูลมารวบรวมกันวิเคราะห์และสรุปสถานการณ์โดยแต่ละพืชจะมีเกณฑ์ในการสำรวจศัตรูพืชแต่ละชนิดแตกต่างกัน

การจัดการระบบนิเวศน์ในแปลงนาเพื่อควบคุมศัตรูข้าว

ระบบนิเวศ (ecosystem) หมายถึง ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในแหล่งที่อยู่อาศัย ณ ที่ใดที่หนึ่ง ความสัมพันธ์มี 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิตและระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง โดยมีการถ่ายทอดพลังงานและสารอาหารในบริเวณนั้นๆ สู่สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศในนาข้าว แบ่งเป็น

1. ระบบนิเวศนาข้าวเหนียว ประกอบไปด้วย

- 1.1) แสงแดด
- 1.2) อากาศ
- 1.3) อุณหภูมิ
- 1.4) ความชื้น
- 1.5) วัชพืช เช่น หญ้า กก ข้าวป่า
- 1.6) แมลงศัตรูพืช เช่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยกระโดดหลังขาว เพลี้ยจักจั่นสีเขียว เพลี้ยไฟ หนอนม้วนใบ แมลงสิง
- 1.7) โรคพืช เช่น โรคใบไหม้ กาใบแห้ง ใบสีส้ม ใบหงิก
- 1.8) สิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่น แมลงวัน มด ผี
- 1.9) ศัตรูธรรมชาติ เช่น แมลงปอ แมลงปอเข็ม ตัวเต่า แมงมุมต่างๆ มวนเพชฌฆาต จิ้งหรีด แมลงวันตาโต ตั๊กแตนตัวห้ำ ต่อ แมลงวันเบียนไข่ มวนคุดไข่ กบ เขียด
- 1.10) สิ่งมีชีวิตที่กินย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ เช่น แมลงหางหนีบ แมลงวัน เชื้อรา แบคทีเรีย

2. ระบบนิเวศนาข้าวใต้น้ำ ประกอบไปด้วย

- 2.1) สัตว์ศัตรูข้าว เช่น หอยเชอรี่ ปูนา
- 2.2) ศัตรูธรรมชาติ (ตัวช่วยกำจัดแมลงศัตรูข้าว) เช่น มวนจิงโจ้น้ำ ตัวอ่อนแมลงปอ
- 2.3) สิ่งมีชีวิตในน้ำอื่นๆ เช่น ปลา ลูกอ๊อด จุลินทรีย์
- 2.4) สิ่งไม่มีชีวิต น้ำ ดิน ทราย หิน

การจัดการระบบนิเวศเป็นแนวความคิดใหม่เพื่อสร้างความสมดุลทางธรรมชาติกลับคืนสู่นาข้าวโดยการทำให้เกิดความหลากหลายของศัตรูธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นของห่วงโซ่อาหารในระบบนิเวศนาข้าว โดยเฉพาะพวกตัวห้ำ ตัวเบียน พวกแมลงผสมเกสรด้วยการให้มีพืชอื่นร่วมกับ พืชข้าวบนคันนาหรือตามพื้นที่ว่างรอบแปลงนาเพื่อเป็นแหล่งที่อยู่ อาศัยของพวกแมลงมีประโยชน์ในนาข้าวโดยเฉพาะพืชที่มีดอกสีเหลืองหรือขาว สำหรับให้แมลงช่วยผสมเกสรได้อาศัยน้ำหวานเป็นอาหารเพื่อลดความเสียหายจากการทำลายของแมลงศัตรูข้าวและลดการใช้สารฆ่าแมลงในนาข้าว เป็นการเพิ่มภูมิคุ้มกัน ให้กับระบบนิเวศนาข้าวอย่างยั่งยืน การจัดการระบบนิเวศนี้จะประสบความสำเร็จในการลดความรุนแรงของการระบาดของแมลงศัตรูข้าวได้อย่างยั่งยืน ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ในการคิดหาพืชที่สามารถเพิ่มรายได้โดยไม่มี ผลกระทบต่อผลผลิตข้าวและรวมกันทำทั้งชุมชน โดยตัวชี้วัดเสถียรภาพของระบบนิเวศวัดได้จากความหลากหลายจำนวนชนิดและปริมาณของแมลงมีประโยชน์ที่เพิ่มขึ้น

สิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ในนาข้าว

แมลงปอเข้

กินผีเสื้อหนอนทอใบข้าวและแมลงศัตรูข้าวอื่นๆ

มวนเขียวตุ๋นไข่

ดูดกินไข่เพลี้ยกระโดดและเพลี้ยจักจั่นทำให้ข้าวสามารถกินตัวอ่อนเพลี้ยได้ 1-5 ตัว

มวนเพชฌฆาต

คอยล่าเหยื่อซึ่งเป็นตัวหนอนผีเสื้อสามารถล่าเหยื่อที่ตัวใหญ่กว่าได้ โดยใช้ปากที่คมแทงและปล่อยน้ำพิษ ทำให้เหยื่อไม่สามารถเคลื่อนไหวได้

แมลงมุมสุนัขป่า

กินผีเสื้อหนอนทอข้าว หนอนทอใบข้าว หนอนชอก และแมลงศัตรูข้าวอื่นๆ หากินเหยื่อตามโคนกอข้าวในเวลากลางวัน สามารถกระโดดตะครุบจับเหยื่อได้

ด้วงก้นกระดก

กินตัวอ่อนและตัวแก่ของเพลี้ยกระโดดและเพลี้ยจักจั่นและไข่ของหนอนทอข้าว

ด้วงเต่า

กินตัวอ่อนและตัวแก่ของเพลี้ยกระโดดและเพลี้ยจักจั่น ไข่ของหนอนทอใบข้าวและไข่ของหนอนทอข้าว

เข็รข้าว หรือ บิวเวอร์เรีย

เข็รข้าว สปอร์เป็นรูปทรงกลม เข็รฯ เข้าสู่ตัวแมลงจะสร้างสารพิษ (บิวเวอร์เรียซิน) ทำลายเนื้อเยื่อและระบบต่างๆ ของแมลง ทำให้แมลงตายอย่างรวดเร็ว

แตนเบียนหนอนทอใบข้าว

เพศเมียจะวางไข่บนตัวหนอนทอใบข้าว หนอนแตนเบียน จะกินอยู่ภายนอกตัวหนอนทอใบข้าว

ด้วงดิน

กินตัวอ่อนและตัวแก่ของเพลี้ยกระโดดและเพลี้ยจักจั่น กินไข่หนอนและดักแด้ของแมลงบัว

นกฮูก นกแสก เหยี่ยว พังพอนและงู เป็นศัตรูธรรมชาติ จับกินหนูศัตรูของข้าว

โรคและแมลงศัตรูข้าว

เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล

แมลงบัว

หนอนห่อใบข้าว

แมลงสี

หนอนกอข้าว

เพลี้ยไฟข้าว

โรคยอดฝักดาบ

โรคใบหงิก

โรคใบจุดสีน้ำตาล

โรคขอบใบแห้ง

โรคใบไหม้

โรคกาบใบแห้ง

แมลงศัตรูข้าวในแปลงนา

แมลงศัตรูระยะกล้า

- ◆ เพลี้ยไฟข้าว
- ◆ มวนง่อม
- ◆ หนอนแมลงวันเจาะยอดข้าว
- ◆ หนอนกระทู้กล้า
- ◆ เพลี้ยกระโดดหลังขาว

แมลงศัตรูระยะแตกกอ

- ◆ หนอนกอข้าว
- ◆ แมลงบัว
- ◆ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล
- ◆ เพลี้ยจักจั่นสีเขียว
- ◆ เพลี้ยจักจั่นปีกลายหยัก
- ◆ เพลี้ยแป้ง
- ◆ หนอนห่อใบข้าว
- ◆ หนอนปลอกข้าว
- ◆ แมลงดำหนาม
- ◆ ตัวงดำ
- ◆ ตัวงวงกินรากข้าว
- ◆ แมลงห่อ

แมลงศัตรูระยะออกรวง

- ◆ แมลงสิง
- ◆ หนอนกระทู้คอรวง

แมลงสิง

4. หนอนกระทู้คอรวง

ศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูข้าว

ตัวห้ำ

- ◆ มวนเขียวคุดไข่
- ◆ มวนคุดไข่
- ◆ แมลงวันตัวห้ำ
- ◆ จิ้งหรีดหนวดยาว
- ◆ ตัวงักกระดก
- ◆ ตัวงักดิน
- ◆ ตัวงักเต่า
- ◆ ตัวก้นหนวดยาว
- ◆ แมงมุมเขียวยาว
- ◆ แมงมุมตาหกเหลี่ยม
- ◆ แมงมุมสุนัขป่า
- ◆ แมงมุมหลังเงิน
- ◆ แมลงปอเข็ม
- ◆ แมลงปอบ้าน
- ◆ แมลงวันตาโต

ตัวเบียน

- ◆ ตัวเบียนตัวเต็มวัยเพี้ยกระโดดสีน้ำตาล
- ◆ ตัวเบียนและตัวห้ำเพี้ยกระโดด
- ◆ แตนเบียนไข่เพี้ยกระโดด
- ◆ แตนเบียนไข่เพี้ยกระโดดสีน้ำตาล
- ◆ แตนเบียนไข่เพี้ยจักจั่นสีเขียว
- ◆ แตนเบียนไข่หนอนกอ
- ◆ แตนเบียนหนอนกอ
- ◆ แตนเบียนไข่แมลงหว่า
- ◆ แตนเบียนหนอนกระทู้
- ◆ แมลงวันก้นขน
- ◆ แตนเบียนไข่ – หนอนแมลงบัว
- ◆ แตนเบียนดักแด้แมลงบัว
- ◆ แตนเบียนดักแด้หนอนห่อใบข้าว
- ◆ แตนเบียนหนอนห่อใบข้าว

แมลงศัตรูข้าวเปลือก

- ◆ ผีเสื้อข้าวเปลือก
- ◆ ตัวงวงข้าว
- ◆ มอดข้าวเปลือก

แมลงศัตรูข้าวสาร

- ◆ ผีเสื้อข้าวสาร
- ◆ มอดแป้ง
- ◆ มอดสยาม

แมลงศัตรูข้าวไร่

- ◆ มดง่าม
- ◆ ปลวก
- ◆ แมลงค่อมทอง
- ◆ แมลงวันเจาะยอดกล้า
- ◆ แมลงหนู
- ◆ เพลี้ยอ่อนที่ราก
- ◆ เพลี้ยแป้งทำลายราก
- ◆ ตัวหมัดดำ
- ◆ ตัวหมัดจุด
- ◆ ตัวดีด
- ◆ หนอนใย
- ◆ ตั๊กแตนคอนคราคริส
- ◆ ตั๊กแตนปาพังกา
- ◆ ตั๊กแตนโลคัสต้า
- ◆ ตั๊กแตนไซตาแคนธาคริส

ดิน และธาตุอาหารพืช

ส่วนประกอบของดิน

ดินในแต่ละพื้นที่จะมีส่วนประกอบที่แตกต่างกัน โดยความแตกต่างนี้จะมีมากขึ้นหากมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง และใช้ประโยชน์จากดิน ส่วนประกอบของดินมี 4 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. อินทรีย์วัตถุเป็นส่วนที่ได้จากการสลายตัวผู้พังของหินและแร่ อันเป็นแหล่งกำเนิดธาตุอาหารพืชและควบคุมโครงสร้างของดิน
2. อินทรีย์วัตถุ เป็นส่วนที่เน่าเปื่อยผู้พัง หรือเกิดจากการสลายตัวของเศษพืช อันเป็นแหล่งกำเนิดธาตุอาหารพืช ให้พลังงานแก่จุลินทรีย์ดิน และควบคุมสมบัติทางกายภาพของดิน และจุลินทรีย์ดิน
3. อากาศ เป็นส่วนของก๊าซต่าง ๆ ที่อยู่ในช่องว่างระหว่างก้อนดินหรืออนุภาคดิน
4. น้ำ เป็นส่วนของน้ำที่พบอยู่ในช่องว่างของดินหรืออนุภาคของดินดินในอุดมคติที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช ควรมีส่วนประกอบตามสัดส่วนโดยปริมาตร ดังนี้ อินทรีย์วัตถุหรือแร่ธาตุร้อยละ

1. ผลิตภาพของดิน (ดินดี/ดินเลว)

ผลิตภาพของดิน คือ คุณภาพของดินในการปลูกพืช ซึ่งต้องพิจารณาทั้ง 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1.1 ความอุดมสมบูรณ์ของดิน หมายถึง ปริมาณธาตุอาหารในดินที่เป็นประโยชน์ต่อพืช ถ้ามีเพียงพอ เรียกว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์สูงแต่ถ้าขาดแคลน เรียกว่า ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้ปุ๋ยเคมี เพราะประหยัดค่าใช้จ่าย

1.2 สมบัติทางกายภาพของดิน ได้แก่ ความโปร่งร่วนซุย ส่งผลต่อการระบายน้ำ ระบายอากาศ ควรเลือกเศษซากพืช ใช้ปุ๋ยพืชสด หรือใส่ปุ๋ยอินทรีย์ การปรับปรุงสมบัติทางกายภาพของดินช่วยให้พืชดูดใช้ปุ๋ยเคมีได้ดีขึ้น

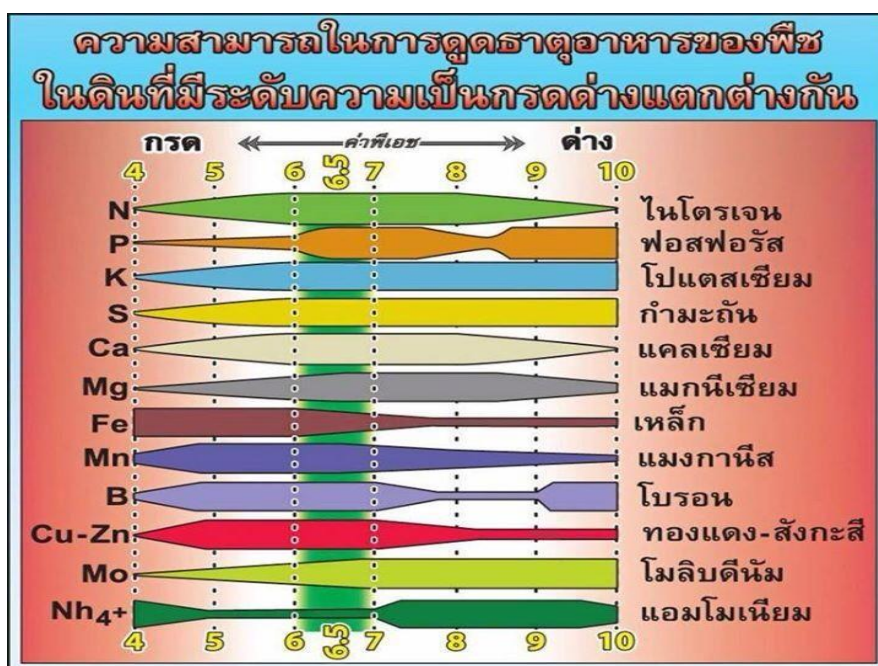
1.3 สมบัติทางเคมีของดิน เช่น ความเป็นกรดด่าง (ดินดี pH 6-6.5) ความเค็ม ฯลฯ ถ้าดินเป็นกรดรุนแรง ให้ใช้หินปูน ปูนมาร์ล ปูนโดโลไมต์ ฯลฯ ถ้าดินเค็ม มีเกลืออยู่มาก ให้ล้างเกลือด้วยน้ำ เพื่อเอาความเค็มออกไปก่อน

1.4 สมบัติทางชีวภาพของดิน ครอบคลุมตั้งแต่จุลินทรีย์ไปจนถึงสัตว์ขนาดเล็กในดิน

2. ความเป็นกรดเป็นด่างของดิน

ความเป็นกรดเป็นด่างของดิน หรือ พีเอช (pH) ของดิน จะบอกเป็นตัวเลขตั้งแต่ 0–14 ถ้าดินมีค่าพีเอชน้อยกว่า 7 แสดงว่าดินนั้นเป็นดินกรด ยิ่งมีค่าน้อยกว่า 7 มาก ก็จะเป็นกรดมาก แต่ถ้าดินมีพีเอช มากกว่า 7 จะเป็นดินด่าง ยิ่งมีค่ามากกว่า 7 มาก ก็จะเป็นด่างมาก สำหรับดินที่มีพีเอชเท่ากับ 7 พอดีแสดงว่าดินเป็นกลาง พีเอช (pH) ของดินที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชจะมีค่าอยู่ในช่วงกรดอ่อนๆ (พีเอช 5.5 ถึง 6.5)

พีเอช (pH) ของดิน มีความสำคัญต่อการปลูกพืชมาก เพราะเป็นตัวควบคุมการละลายธาตุอาหารในดินออกมาอยู่ในสารละลายหรือน้ำในดิน ถ้าดินมีพีเอชไม่เหมาะสม ธาตุอาหารในดินอาจจะละลายออกมาได้น้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของพืช หรือในทางตรงกันข้าม ธาตุอาหารบางชนิดอาจจะละลายออกมามากเกินไป จนเป็นพิษต่อพืชได้

3. การแก้ไขปัญหาดินเป็นกรด-ด่าง

3.1 ดินกรด หมายถึง ดินที่มีระดับ pH ต่ำกว่า 7 โดยดินกรดที่มีค่า pH ของดินต่ำกว่า 5.5 จะมีข้อจำกัดในด้านความเป็นประโยชน์ของธาตุอาหารบางชนิด เช่น แคลเซียม แมกนีเซียม และธาตุอาหารบางชนิดอาจจะละลายมากจนเป็นพิษกับพืช เช่น เหล็ก แมงกานีส

การจัดการแก้ไข เช่น ใช้ปูนเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แกดิน และเลือกชนิดพืช และพันธุ์พืชที่เจริญเติบโตได้ดีในดินกรด เช่น ข้าว แตงโม ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย มันสำปะหลัง ถั่ว ยางพารา ปาล์มน้ำมัน กาแฟ กล้วย มะม่วง มะม่วงหิมพานต์ ยาสูบ และสับปะรด เป็นต้น

3.2 ดินด่าง เป็นดินที่มีระดับ pH สูงกว่า 7 มีเฉพาะบริเวณเขาหินปูน เช่น จังหวัดสระบุรี ลพบุรี

การจัดการแก้ไข ใส่ธาตุกำมะถัน เช่น ยิปซัมหรือเกลือซัลเฟต(มีธาตุแคลเซียมและกำมะถัน)ในขณะที่ดินชื้น ไถดินให้ลึก เพื่อ พลิกดินบนลงข้างล่าง และใส่ปุ๋ยพวกที่มีฤทธิ์ตกค้างเป็นกรด เช่นแอมโมเนียมซัลเฟต (ปุ๋ยเคมีสูตร 21-0-0 จะมีกำมะถันประมาณ 23 %)

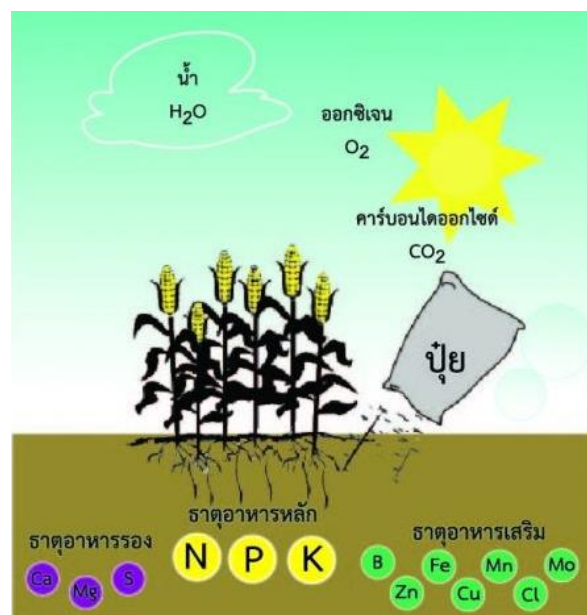
4. ธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับพืช

พืชมีความต้องการธาตุอาหารต่าง ๆ เพื่อใช้ในการเจริญเติบโต ซึ่งธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับพืชมีอยู่ด้วยกัน 16 ธาตุ ได้จากน้ำและอากาศ 3 ธาตุ คือ คาร์บอนไฮโดรเจน ออกซิเจน และได้จากดิน 13 ธาตุ โดยแบ่งตามปริมาณความต้องการของพืชได้ ดังนี้

4.1 ธาตุอาหารหลัก 3 ธาตุ เป็นธาตุที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของพืช และพืชต้องการในปริมาณมากแต่ในดินมักจะขาด คือ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม จึงต้องเพิ่มเติมให้ในรูปของปุ๋ย

4.2 ธาตุอาหารรอง 3 ธาตุ เป็นธาตุที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของพืชและพืชต้องการในปริมาณมากแต่น้อยกว่าธาตุหลัก คือ แคลเซียม กำมะถัน และแมกนีเซียม

4.3 ธาตุอาหารเสริม 7 ธาตุ เป็นธาตุที่พืชต้องการในปริมาณน้อย แต่พืชจะขาดธาตุเหล่านี้ไม่ได้ คือ ทองแดง โบรอน คลอรีน เหล็ก แมงกานีส โมลิบดีนัม และสังกะสี

หมายเหตุ : ปัจจุบันมีการค้นพบว่าธาตุอาหารรองของพืชเพิ่มขึ้นไปอีกชนิดหนึ่งคือ นิเกิล (Ni) ซึ่งเป็นธาตุใหม่ที่มีผลการวิจัยจากสถาบัน Agricultural Research Service Plant, Soil and Nutrition Laboratory in Ithaca ในนิวยอร์ก ว่า นิเกิล (Ni) เป็นธาตุที่มีความสำคัญต่อระบบเอนไซม์ ที่มีผลต่อการปลดปล่อยไนโตรเจนให้อยู่ในรูปที่พืชดูดซึมไปใช้ได้ โดยนิเกิลยังช่วยส่งเสริมการดูดซึมธาตุหลักของพืชให้มีประสิทธิภาพ โดยพืชจะมีการสะสมนิเกิลไว้ในเมล็ดเพื่อประโยชน์ในการงอก หากพืชมีการสะสมของปริมาณนิเกิลไว้อย่างเพียงพอจะทำให้เปอร์เซ็นต์การงอกของเมล็ดในพืชนั้นๆ สูงขึ้นด้วย

5. หน้าที่และความสำคัญของธาตุอาหารพืชและอาการของพืชเมื่อขาด

ธาตุอาหารพืช	หน้าที่และความสำคัญต่อพืช	อาการของพืชเมื่อขาด/มีมากเกินไป
ธาตุอาหารหลัก		
1. ไนโตรเจน	เป็นส่วนประกอบของโปรตีน ช่วยให้ พืชมีสีเขียว เร่งการเจริญเติบโตทางใบ สำคัญที่สุดในการผลิตพืชทุกชนิด มีผลต่อทั้งผลผลิตและคุณภาพของผลผลิต เป็นองค์ประกอบของกรวมอโน โปรตีน คลอโรฟิลล์เป็นธาตุอาหารที่มีผลโดยตรงต่อการแตกใบอ่อน การออกดอก การพัฒนาผล และการเจริญเติบโตของรากพืช	<u>อาการเมื่อขาด</u> ใบเหลือง ใบมีขนาดเล็กลงลำต้นแคระแกร็นและให้ผลผลิตต่ำ <u>อาการเมื่อมีมากเกินไป</u> -การเจริญเติบโตทางใบมาก -ไม่ต้านทานต่อโรคและแมลง -สีผลไม่สวย - ยังเขียวอยู่ ทั่วๆ ที่สุกแล้ว -เนื้อผลไม้ไม่นุ่ม ไม่กรอบ (ผลไม้ทุกอย่างต้องการความกรอบ) -ไม่ทนต่อการเก็บรักษา เกิดอาการผิปกติภายในผล
2. ฟอสฟอรัส	เร่งการเจริญเติบโตและการแพร่กระจายของราก ควบคุมการออกดอก ออกผลและการสร้างเมล็ด ไม่เคลื่อนที่ในดิน แต่เคลื่อนที่ได้ในพืช (หายไปกับน้ำดินเท่านั้น) จำเป็นต่อการแบ่งเซลล์ การเจริญเติบโตของเซลล์	<u>อาการเมื่อขาด</u> ระบบรากจะไม่เจริญเติบโต ใบแก่จะเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีม่วงแล้วกลายเป็นสีน้ำตาลและหลุดร่วงลำต้นแกร็นและมีทางใบสั้น ไม่ผลิตดอกออกผล ใบแก่ของพืชตระกูลถั่วมีสีเขียวเข้มหรือสีเขียวอมม่วง <u>อาการเมื่อมีมากเกินไป</u> จะทำให้พืชขาดธาตุสังกะสี เหล็ก และแมงกานีส
3. โพแทสเซียม	-ช่วยในการสังเคราะห์น้ำตาล แป้ง และโปรตีน ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายน้ำตาลจากใบไปสู่ผล -ช่วยในการออกดอกและสร้างเมล็ด ทำให้ผลเติบโตเร็วและมีคุณภาพดี ช่วยให้พืชแข็งแรง ต้านทานต่อโรคและแมลงบางชนิด -เป็นธาตุที่จำเป็นมากสำหรับไม้ผล พืชต้องการมากในช่วงการพัฒนาของผล มีผลโดยตรงต่อคุณภาพของผล สี ขนาด และความหวาน -ควบคุมการปิดเปิดของปากใบ-มีความสำคัญต่อขนาด และพัฒนาการของผลถ้าขาดผลจะมีขนาดเล็ก	<u>อาการเมื่อขาด</u> แสดงอาการที่ใบแก่ ใบมีสีเหลือง โดยเริ่มจากขอบใบและปลายใบ แสดงอาการขาดที่ใบ เมื่อรุนแรงแล้วพืชจะไม่แข็งแรง ลำต้นอ่อนแอ ผลผลิตไม่เติบโตมีคุณภาพต่ำ สีไม่สวย รสชาติไม่ดี <u>แนวทางการแก้ปัญหา</u> ใส่ปุ๋ยที่มีธาตุอาหารฟอสฟอรัสสูงเช่นปุ๋ยสูตร 0-0-60

ธาตุอาหารรอง		
4. แคลเซียม	-ส่วนประกอบของผนังเซลล์ จำเป็นต่อการแบ่งเซลล์ กระตุ้นการทำงานของเอนไซม์ -ช่วยส่งเสริมการนำธาตุไนโตรเจนจากดินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในระยะออกดอกและระยะที่สร้างเมล็ดพืชจะมีความจำเป็นมาก เพราะธาตุแคลเซียมจะมีส่วนในการเคลื่อนย้ายและเก็บรักษาคาร์โบไฮเดรตและโปรตีนในพืช เพื่อนำไปใช้ในการสร้างผลและเมล็ดต่อไป -เป็นธาตุที่สำคัญมากต่อคุณภาพและความทนทานในการเก็บรักษาผลไม้	เกิดกับดินกรด เนื้อดินหยาบ ใส่ปุ๋ยโพแทสเซียมมาก พืชจะแสดงอาการขาดในบริเวณยอดและปลายราก ยอดอ่อนจะแห้งตาย ใบที่เจริญใหม่จะบิดเบี้ยวหงิกงอ ใบไม่สามารถคลี่ได้เต็มที่ แห้งตามขอบใบ รากสั้น ผลแตก และไม่มีคุณภาพ (อาการกันเน่าในมะเขือเทศ แตงโม น้อยหน่า พริก ฯ อาการผลแตกในเชอรี่ พ룬 ลิ้นจี่ ลำไย อาการกันเน่าในทุเรียน อาการเนื้อแกว่ และยางไหลในมังคุด) แนวทางการแก้ปัญหา -ให้ Ca แก่พืชอย่างเพียงพอ -กระตุ้นให้ผลมีการคายน้ำโดยให้แสงแดดส่องถึง -อย่าให้ขาดน้ำโดยเฉพาะช่วงแรกของการพัฒนาผล
5. กำมะถัน	เป็นองค์ประกอบของกรดอะมิโน โปรตีน และวิตามิน มีผลต่อการสร้างสีเขียวของใบพืช	ใบบนและใบล่างจะมีสีเหลืองซีด และต้นอ่อนแอ
6. แมกนีเซียม	เป็นองค์ประกอบของส่วนที่เป็นสีเขียวทั้งที่ใบและส่วนอื่น ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างอาหารและโปรตีนพืช	ใบพืชจะเหลืองซีดยกเว้นบริเวณเส้นกลางใบ ถ้าหากอาการขาดรุนแรง ใบแก่จะมีอาการมากกว่าใบอ่อน
ธาตุอาหารเสริม		
7. ทองแดง	ช่วยในการสังเคราะห์คลอโรฟิลล์การหายใจ การใช้โปรตีนและแป้งกระตุ้นการทำงานของเอนไซม์บางชนิดที่เกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์ลิคินิน ซึ่งเพิ่มความแข็งแรงในพืช -ส่งเสริมการสร้างเมล็ดของพืช ถ้าพืชขาดทองแดงเมล็ดจะลีบ	ใบพืชจะมีสีเขียวจัดผิดปกติแล้วต่อมาจะค่อย ๆ เหลืองลงโดยแสดงอาการจากยอดลงมาถึงโคนตาย ยอดจะชะงักการเจริญเติบโตและกลายเป็นสีดำ ใบอ่อนเหลือง และพืชทั้งต้นจะชะงักการเจริญเติบโต
ธาตุอาหารพืช	หน้าที่และความสำคัญต่อพืช	อาการของพืชเมื่อขาด
8. โบรอน	มีบทบาทต่อการดูดตั้งธาตุอาหารพืช ช่วยให้พืชดูดเอาธาตุแคลเซียมและไนโตรเจนไปใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้พืชใช้ธาตุโพแทสเซียมได้มากขึ้นมีบทบาทในการสังเคราะห์แสง การย่อยโปรตีน คาร์โบไฮเดรต และเพิ่มคุณภาพทั้งรสชาติ ขนาด และน้ำหนักของผลเพิ่มความสามารถใน	-ไม่เคลื่อนที่ในพืช ส่วนที่ยอดและตายอดจะบิดงอ ใบอ่อนบางและโปร่งใสผิดปกติ เส้นกลางใบหนากร้าน และตกกระ มีสารเหนียวๆ ออกมาตามเปลือกของลำต้นกิ่งก้าน จะแลดูเหี่ยวผลเล็กและแข็งผิดปกติมีเปลือกหนา บางที่ผลแตกเป็นแผลได้ อาการ

	การเจริญเติบโตเพราะโบรอนจะควบคุมการดูดและคายน้ำของพืชในขบวนการปรุงอาหารอีกทางหนึ่ง -ไม่เคลื่อนที่ในพืช -จำเป็นต่อการผสมเกสร เกี่ยวข้องกับการทำงานของฮอร์โมน	ขาดธาตุนี้จะเห็นเด่นชัดเมื่อต้นพืชกระทบแล้งหรือขาดน้ำมาก ๆ
9. คลอรีน	มีบทบาททางประการเกี่ยวกับฮอร์โมนในพืช และมีความสำคัญต่อขบวนการสังเคราะห์แสง	พืชจะเหี่ยวง่าย ใบสีซีดและบางส่วนแห้งตาย
10. เหล็ก	ช่วยในการสังเคราะห์คลอโรฟิลล์มีบทบาทสำคัญในการสังเคราะห์แสงและหายใจ	ไม่เคลื่อนที่ในพืช ถ้าขาดจะแสดงที่ใบอ่อนก่อน โดยใบอ่อนจะมีสีเขียวซีดในขณะที่ใบแก่ยังเขียวสด พบอาการขาดในดินด่าง หรือดินที่มี ฟอสฟอรัส (P) สูง
11. แมงกานีส	ช่วยในการสังเคราะห์แสงและกระตุ้นการทำงานของเอนไซม์บางชนิด	ไม่เคลื่อนที่ในพืช ถ้าขาดจะแสดงที่ใบอ่อนก่อน โดยใบอ่อนจะมีสีเหลืองในขณะที่เส้นใบยังเขียวต่อมาใบที่มีอาการดังกล่าวจะเหี่ยวแล้วร่วงหล่น
12. โมลิบดีนัม	ช่วยให้พืชใช้ไนโตรเจนให้เป็นประโยชน์และเกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์โปรตีน	พืชจะมีอาการคล้ายขาดไนโตรเจน ใบมีลักษณะโค้งคล้ายถ้วย ปรากฏจุดเหลือง ๆ ตามแผ่นใบ
13. สังกะสี	เป็นองค์ประกอบจำเป็นในออกซินและฮอร์โมนพืช ช่วยในการสังเคราะห์ฮอร์โมน IAA จำเป็นต่อสังเคราะห์คลอโรฟิลล์ และเมล็ดพืช	ไม่เคลื่อนที่ในพืช ถ้าขาดจะแสดงที่ใบอ่อนก่อน โดยใบอ่อนจะมีสีเหลืองซีดและปรากฏสีเขียว ๆ ประปรายตามแผ่นใบโดยเส้นใบยังเขียว ใบจะเล็กแข็งแรงต่างข้อสั้น รากสั้นไม่เจริญตามปกติ -ไม่ออกดอก

การขาดธาตุอาหารในพืช

กรมป่าไม้ รักป่า รักประชาชน

ส่วนวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

02-5614292 ต่อ 5487

สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้

ปุ๋ยและประโยชน์ของปุ๋ย

ปุ๋ย คือ วัสดุที่มีธาตุอาหารพืชเป็นองค์ประกอบ หรือสิ่งมีชีวิตที่ก่อให้เกิดธาตุอาหารพืช เมื่อใส่ลงไปในดินแล้วจะปลดปล่อย หรือสังเคราะห์ธาตุอาหารที่จำเป็นให้แก่พืช

การเพาะปลูกพืชในดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ สูงจึงต้องการธาตุอาหารพืชเพิ่มเติมจากปุ๋ยน้อยกว่าดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ

ปุ๋ยแบ่งออกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ปุ๋ยเคมี คือ สารประกอบอนินทรีย์เคมีที่ให้ธาตุอาหารพืช เป็นสารประกอบที่ผ่านกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม เมื่อใส่ลงไปในดินที่มีความชื้นเหมาะสม ปุ๋ยเคมีจะละลายให้พืชดูดไปใช้ได้ อย่างรวดเร็ว

ปุ๋ยเคมีที่ผลิตจำหน่ายในปัจจุบันแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ แม่ปุ๋ย

และปุ๋ยผสม

แม่ปุ๋ย คือ สารประกอบเคมีที่มีธาตุอาหารพืชหนึ่งธาตุหรือมากกว่า มีสูตรที่ชัดเจน ละลายน้ำได้ง่าย และพืชนำธาตุอาหารเหล่านั้นไปใช้ได้ทันที เกษตรกรสามารถนำไปใช้ได้โดยตรง หรือนำไปผลิตเป็นปุ๋ยผสม

แม่ปุ๋ยมี 3 ชนิด ได้แก่

(ก) ปุ๋ยไนโตรเจน (แม่ปุ๋ยเอ็น) เช่น ปุ๋ยยูเรีย $(\text{NH}_2)_2\text{CO}$ (46-0-0) ปุ๋ยแอมโมเนียมซัลเฟต $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$ (21-0-0)

(ข) ปุ๋ยฟอสฟอรัส (แม่ปุ๋ยพี) เช่น ปุ๋ยทริบเลฟซูเปอร์ฟอสเฟต $\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2$ (0-46-0) ปุ๋ยไดแอมโมเนียมฟอสเฟต หรือปุ๋ย DAP $(\text{NH}_4)_2\text{HPO}_4$ (18-46-0)

(ค) ปุ๋ยโพแทสเซียม (แม่ปุ๋ยเค) เช่น ปุ๋ยโพแทสเซียมคลอไรด์ KCl (0-0-60) ปุ๋ยโพแทสเซียมซัลเฟต K_2SO_4 (0-0-50)

ปุ๋ยผสม คือปุ๋ยเคมีที่ได้จากการนำแม่ปุ๋ยตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปมาผสมกันเพื่อให้ได้ปริมาณและสัดส่วนของธาตุอาหาร เอ็น-พี-เค ตามที่ต้องการ เช่น ปุ๋ยสูตร 17-17-8, 15-15-15 และ 16-8-8 เป็นต้น

ปุ๋ยผสมมีหลายประเภท (รูปแบบ) มีทั้งลักษณะที่เป็นเม็ด ผง หรือของเหลว ปุ๋ยผสมที่เป็นเม็ดมี 2 ชนิด คือ

(ก) ปุ๋ยผสมคลุกเคลา (ปุ๋ยเบาเบลนด์) ได้จากการนำแม่ปุ๋ยที่มีขนาดเม็ดเท่าๆ กันหรือใกล้เคียงกันมาผสมกัน

(ข) ปุ๋ยผสมปนเม็ด (ปุ๋ยคอมปาวด์) ได้จากการนำแม่ปุ๋ยมาผสมกันจากนั้นบดให้ละเอียด แล้วปนเป็นเม็ด

ปุ๋ยเคมีไม่ใช่สารพิษ และการใส่ปุ๋ยเคมีไม่ได้ทำให้ดินแข็งหรือดินแน่นทึบ ดินแน่นทึบมีของขนาดใหญ่จำนวนมาก เกิดจากหลายสาเหตุ อาทิการไถพรวนดินโดยใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ หรือแม้แตการใช้วัวควายก็มีผลทำให้ดินแน่นทึบได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไถพรวนในขณะที่ดินเปียก

การสูญเสียหน้าดินนับเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง เพราะทำให้ดินชั้นล่างโผล่ขึ้นมาเป็นดินชั้นไถพรวน ซึ่งดินชั้นล่างโดยทั่วไปมีของขนาดใหญ่จำนวนมากนอกจากนี้ การเพาะปลูกพืชยังทำให้ดินแน่นทึบ เพราะอินทรีย์วัตถุในดินลดลง และทำให้ปุ๋ยที่มีอยู่เดิมในดินสูญหายไปพร้อมกับผลผลิตที่ถูกเก็บเกี่ยวออกไป การชดเชยธาตุอาหารให้แก่ดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพจะไม่เพียงพอ ปุ๋ยเคมีจึงมีความสำคัญในการเพิ่มผลผลิตต่อไป

2. ปุ๋ยอินทรีย์ คือ สารประกอบที่ได้จากสิ่งมีชีวิตที่ให้ธาตุอาหารพืช ได้แก่ พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ และผ่านกระบวนการผลิตทางธรรมชาติ ปุ๋ยอินทรีย์มี 3 ประเภท คือ

(ก) ปุ๋ยคอก คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากมูลสัตว์เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย เป็นต้น โดยทั่วไป ปุ๋ยคอกมีเอ็น-พี-เค รอยละ 0.5 - 0.25 - 0.5 ของน้ำหนักแห้ง ตามลำดับ

ปริมาณธาตุอาหารในปุ๋ยคอกขึ้นอยู่กับชนิดของอาหารที่สัตว์กินเขาไป และปุ๋ยคอกใหม่จะมีปริมาณธาตุอาหารสูงกว่าปุ๋ยคอกเก่า เพราะธาตุอาหารที่ละลายน้ำได้ง่ายถูกชะล้างออกไป จากการกองปุ๋ยไวกลางแจ้ง และบางส่วนระเหิดเป็นกาซสูญหายไปได้ จึงควรเก็บรักษาปุ๋ยคอกให้ถูกวิธี โดยการกองสุม เป็นรูปฝาชีอัดให้แน่น และเก็บไวภายใต้หลังคาที่กันแดดและฝนได้การใช้ปุ๋ยคอกสด ๆ อาจเป็นอันตรายต่อพืช ควรหมักกับเศษพืช เช่น แกลบฟางข้าว ชี้เลื่อย ฯลฯ ไวสักกระยะหนึ่ง หรือตากให้แห้ง แล้วจึงนำมาใช้

(ข) ปุ๋ยหมัก คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการหมักเศษหญ้าแห้ง ใบไม้ ฟางข้าว เศษอาหาร ขยะ หรืออินทรีย์วัตถุต่างๆ ให้เน่าเปื่อยสลายตัว โดยกองวัสดุเหล่านั้นให้สูงจากพื้นดิน 30 ซม. เหยียบให้แน่น โรยปุ๋ยคอกบางๆและใส่ปุ๋ยเคมีเช่น 15 - 15 - 15 ประมาณ 1.5 - 2 กก. ต่อเศษพืช 1 ตันรดน้ำพอชุ่ม แล้วกองสุมเศษพืชชั้นที่สองทับลงไป โรยปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีเช่นเดียวกับการกองชั้นแรก ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนกองปุ๋ยสูงประมาณ 1.5 เมตร กว้าง 2 เมตร จึงใส่ดินปดทับชั้นปุ๋ยสุด รดน้ำพอชุ่ม แล้วใช้เศษหญ้าและ/หรือฟางข้าวปดคลุมกองปุ๋ย จากนั้นหมักทิ้งไว้จนสลายตัวเป็นปุ๋ยหมัก

(ค) ปุ๋ยพืชสด คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการปลูกพืชตระกูลถั่ว ควรเป็นพืชโตเร็ว อายุสั้น มีใบดกและกิ่งก้านหนาแน่นแผ่คลุมดิน เจริญเติบโตแข่งกับวัชพืชได้ดีมีระบบรากแข็งแรง เช่น ถั่วพุ่ม ถั่วเขียว โสน ปอเทือง ฯลฯ เมื่อพืชอยู่ในระยะออกดอก ไถกลบลงไปในดิน ปล่อยให้ผุพังสลายตัวจากนั้นจึงปลูกพืชที่ต้องการ พืชตระกูลถั่วในพื้นที่ 1 ไร่ ถ้าให้น้ำหนักแห้งประมาณ 500 กก. จะช่วยเพิ่มไนโตรเจนในแกดิน 12-15 กก.

วัตถุประสงค์ของการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ คือ เพื่อปรับปรุงสมบัติทางกายภาพของดิน เมื่อดินโปร่ง ร่วนซุย รากพืชจึงชอนไชไปหาธาตุอาหารได้ง่ายขึ้น ปุ๋ยอินทรีย์มีปริมาณธาตุอาหารพืชอยู่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมี และธาตุอาหารพืชส่วนใหญ่อยู่ในรูปของสารประกอบอินทรีย์เมื่อผุพังสลายตัวก็จะปลดปล่อยธาตุอาหารพืชออกมาในรูปเดียวกันกับปุ๋ยเคมีรากพืชจึงสามารถดูดไปใช้ได้

ตาราง แสดงปริมาณ เอ็น-พี-เค ในปุ๋ยอินทรีย์

	เอ็น (%)	พี (%)	เค (%)
ผักตบชวา	1.55	0.46	0.49
ปอเทือง	1.98	0.30	2.41
ต้นข้าวโพด	0.71	0.11	1.38
ฟางข้าว	0.59	0.08	1.72
รำข้าว	1.22	0.91	1.09
แกลบ	0.46	0.26	0.70
ขี้เถ้าแกลบ	0.00	0.15	0.81
มูลวัว	1.10	0.40	1.60
มูลสุกร	1.30	2.40	1.00
มูลไก่	2.42	6.29	2.11
มูลค้างคาว	1.54	14.28	0.60
ปุ๋ยหมักฟางข้าว	1.34	0.53	0.97

3. ปุ๋ยชีวภาพ คือ ปุ๋ยที่ประกอบด้วยจุลินทรีย์ที่ยังมีชีวิตและมีคุณสมบัติพิเศษสามารถสังเคราะห์สารประกอบธาตุอาหารพืชได้เอง หรือสามารถเปลี่ยนธาตุอาหารพืชที่อยู่ในรูปที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อพืชให้อยู่ในรูปที่พืชสามารถดูดไปใช้ได้ กรมวิชาการเกษตรนับเป็นหน่วยงานแรกของประเทศไทยที่ได้ศึกษาวิจัยปุ๋ยชีวภาพมากกว่า 30 ปี และผลิตปุ๋ยชีวภาพจำหน่ายให้แก่เกษตรกรด้วยปุ๋ยชีวภาพแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มจุลินทรีย์ที่สามารถสังเคราะห์สารประกอบธาตุอาหารพืชในโตรเจนได้เอง ได้แก่ ไรโซเบียมที่อยู่ในปมรากพืชตระกูลถั่ว แพร่งเคียวที่อยู่ในปมของรากสนทะเล สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินที่อยู่ในโพรไบโอของແແແແ และยังมีจุลินทรีย์ที่อาศัยอยู่ในดินอย่างอิสระที่สามารถตรึงไนโตรเจนจากอากาศให้แก่พืชได้เช่นกัน ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ กลุ่มจุลินทรีย์ที่ช่วยทำให้ธาตุอาหารพืชในดินละลายออกมาเป็นประโยชน์ต่อพืชมากขึ้น เช่น ไมคอร์ไรซาช่วยให้ฟอสฟอรัสที่ถูกตรึงอยู่ในดินละลายออกมาอยู่ในรูปที่พืชดูดไปใช้ได้

4. ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการผลิตที่ใช้จุลินทรีย์สูงถึงระดับที่สามารถฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ทั้งที่เป็นโรคพืช โรคสัตว์ และโรคมนุษย์รวมทั้งจุลินทรีย์ต่างๆ ไปด้วย จากนั้นนำจุลินทรีย์ที่มีคุณสมบัติเป็นปุ๋ยชีวภาพที่เลี้ยงไว้ในสภาพปลอดเชื้อมาผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าว และทำการหมักต่อไปจนกระทั่งจุลินทรีย์ที่ใส่ลงไปเป็นปุ๋ยหมักมีปริมาณคงที่จุลินทรีย์เหล่านั้นนอกจากจะช่วยตรึงไนโตรเจนให้แก่พืชแล้ว ยังช่วยผลิตสารฮอโมนพืชเพื่อกระตุ้นการเจริญเติบโตของรากพืช และจุลินทรีย์บางชนิดยังสามารถควบคุมโรคพืชในดินและกระตุ้นให้พืชสร้างภูมิคุ้มกันโรคได้อีกด้วยแต่ปัจจุบัน ยังไม่มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพจำหน่ายในประเทศไทย

น้ำหมักชีวภาพ (น้ำหมักอินทรีย์)

น้ำหมักชีวภาพได้จากการหมักขึ้นส่วนของพืชและสัตว์กับกากน้ำตาล และน้ำ วัสดุเหล่านี้จะถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ (มากกว่าร้อยละ 90 ของจุลินทรีย์ทั้งหมด)

น้ำหมักชีวภาพจะปลดปล่อยธาตุอาหารพืชออกมาหรือค่อยๆ ปล่อยขึ้นอยู่ตามปริมาณธาตุอาหารพืชที่มีอยู่ในวัสดุที่นำมาใช้หมัก ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับการผลิตปุ๋ยหมักนั่นเอง

การผลิตน้ำหมักชีวภาพใช้วัสดุที่เป็นของแข็งในปริมาณน้อย ประกอบกับธาตุอาหารพืชที่มีอยู่ในวัสดุเหล่านั้นมักมีปริมาณน้อยอยู่แล้ว ธาตุอาหารพืชที่ถูกปลดปล่อยผ่านกระบวนการย่อยสลายจึงมีปริมาณน้อยมาก ทั้งยัง

ถูกทำให้เจือจางด้วยน้ำอีก 10-100 เท่า

ตาราง แสดงปริมาณธาตุอาหารพืชในน้ำหมักชีวภาพ

วัสดุ ที่ใช้หมัก	ธาตุอาหารพืช (ร้อยละโดยน้ำหนัก)				
	ไนโตรเจน	ฟอสฟอรัส	โพแทสเซียม	แคลเซียม	แมกนีเซียม
ผัก	0.07-0.92	0.01-0.40	0.14-1.84	0.01-1.19	0.009-0.19
ผลไม้	0.07-1.91	0.03-0.78	0.05-1.84	0.09-1.06	0.026-0.35
พืชสมุนไพร	0.03-1.06	0.02-0.19	0.22-2.00	0.04-0.37	0.021-0.25
ปลา	1.45-3.42	1.04-1.30	1.04-2.39	0.14-1.00	0.038-0.22
หอยเชอรี่	0.24-2.61	0.02-0.93	0.42-1.47	0.13-0.73	0.033-0.21
ไข่ไก่ นม ถั่ว	0.39-1.48	0.07-0.25	0.62-1.82	0.13-0.73	0.033-0.21

เอกสารอ้างอิง

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว. (2561). **คู่มือองค์ความรู้และวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตข้าว ด้านการบริหารจัดการศัตรูข้าว**. หน้า 1-31.

กองส่งเสริมการอารักขาพืชและการจัดการดินปุ๋ย กรมส่งเสริมการเกษตร. (2561). **คู่มือศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชน (ศจช.)** หน้า 23-25.

สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร กรมส่งเสริมการเกษตร. **เอกสารการฝึกอบรม การจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (IPM)**. หน้า 5-17.

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). **การจัดการดินและปุ๋ยอย่างมีประสิทธิภาพ เอกสารคำแนะนำที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 1: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ทัศนีย์ อัตตะนันท์, ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. (2558) **ธรรมชาติของดินและปุ๋ย:คู่มือสำหรับเกษตรกรยุคใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 13: กรุงเทพฯ, หน้า 11-18.

ปรับปรุงและเรียบเรียงโดย

นางสาวปิยมาภรณ์ เหล่าคงถาวร

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ

สำนักงานเกษตรอำเภอคลองขลุง

ที่ปรึกษา

นายปรารภ คันธวัน

เกษตรอำเภอคลองขลุง

สำนักงานเกษตรอำเภอคลองขลุง

นายวีรยุทธ สมป่าสัก

หัวหน้ากลุ่มอารักขาพืช

สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร

